

Heidi Hiljanen

TUKIHENKILÖTOIMINTA LAPSEN JA NUOREN TUKENA

Analyysi tukihenkilötoimintaa kuvaavista raporteista

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2020

TIIVISTELMÄ

Heidi Hiljanen: Tukihenkilötoiminta lapsen ja nuoren tukena. Analyysi tukihenkilötoimintaa kuvaavista raporteista

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2020

Tutkielmassani tarkastelen ammatillista tukihenkilötoimintaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena ja sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna. Teoreettisena viitekehyksenä tarkastelen sosiaalista tukea ja dokumentointia. Lisäksi kirjoitan tukihenkilötoiminnan historiasta sekä tukihenkilötoiminnasta lastensuojelun tukitoimena sekä sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna. Nostan esiin myös tukihenkilötoiminnan ostopalveluna.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä tukihenkilö raporteissa kirjoittaa ja miten tukihenkilö kuvaa tuettavaa. Tutkimusaineistoni koostuu yhden kunnan ammatillisten tukihenkilöiden raporteista yhden kuukauden ajalta. Raportteja oli käytettävissä 34 kappaletta. Analyysimenetelmänäni on sisällönanalyysi.

Tutkimustulosten mukaan tuettavat sitoutuvat ammatilliseen tukihenkilötoimintaan ja toiminta on tuloksellista. Tukihenkilöt näkevät tuettavat aktiivisina, hyväntuulisina ja iloisina sekä joskus levottomina lapsina ja nuorina. Tukihenkilötoiminnassa sosiaalinen tuki toteutuu keskusteluina ja yhdessä tekemisenä sekä fyysisenä läheisyytenä. Sosiaalinen tuki ilmenee tukihenkilötoiminnassa erityisesti koulunkäynnin tukemisena, tuettavan ohjeistuksena, tuettavan kannustamisena sekä tuettavan vanhempien tukemisena. Tukihenkilötoiminnan kautta lapsia ja nuoria voitaisiin tukea yksilötapaamisten lisäksi myös ryhmätoimintana. Tällöin toimintaan tulisi vertaistuen näkökulma.

Avainsanat: ammatillinen tukihenkilötoiminta, lastensuojelu, sosiaalihuolto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

ABSTRACT

Heidi Hiljanen: Support person activities in support of children and adolescents. Analysis of reports describing support person activities

Master's thesis

Tampere University

Master's programme in Social Work

May 2020

In my thesis, I examine professional support person activities as a support measure for open child welfare and as a service in accordance with the Social Welfare Act. As a theoretical frame of reference, I look at social support and documentation. In addition, I write about the history of support person activities, support person activities as a support measure for child welfare and as a service in accordance with the Social Welfare Act. I also highlight support person activities as a purchasing service.

The purpose of the study is to find out what the support person writes in the reports and how they describe the beneficiaries. My research material consists of reports from one municipality's professional support persons from a period of one month. There were 34 reports available. My research method is content analysis.

According to the research results, the beneficiaries commit to professional support person activities and the activities are productive. Support persons see the beneficiaries as active, cheerful and happy, as well as sometimes restless children and adolescents. In support person activities, the social support takes the form of discussions and doing together, as well as physical intimacy. The social support in support person activities occurs especially as support for schooling, guiding and encouraging the beneficiary and supporting the parents of the beneficiary. Through support person activities, children and adolescents could be supported not only in individual meetings but also as group activities. In that case, the activity would have a peer support perspective.

Keywords: professional support person activities, child welfare, social welfare

The originality of this publication has been verified with Turnitin Originality Check programme.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TUKIHENKILÖTOIMINTA TUKITOIMENA.....	4
2.1	Lapsen oikeus avohuollon tukitoimiin.....	4
2.2	Tukihenkilötoiminta ostopalveluna.....	7
2.3	Tukihenkilötoiminnan historia ja nykyisyys.....	8
2.4	Tukihenkilötoiminta avohuollon tukitoimena ja sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna.....	10
3	LAPSEN TUKEMINEN TUKIHENKILÖTOIMINNALLA.....	16
3.1	Tukihenkilötoiminta tutkimuksissa.....	16
3.2	Lapsen sosiaalinen tukeminen.....	20
4	RAPORTIT SOSIAALITYÖN DOKUMENTOINTINA.....	27
5	TUTKIMUSASETELMA.....	34
5.1	Tutkimustehtävä.....	34
5.2	Aineisto.....	34
5.3	Analyysimenetelmä.....	36
5.4	Tutkimusetiikka.....	38
6	TULOKSET.....	41
6.1	Tuettavan adjektiivein ilmaistuna.....	41
6.2	Konkreettinen tekeminen ja keskustelu raportoituna toimintana.....	44
6.3	Sosiaalinen tuki toiminnan sisältönä.....	53
6.3.1	Fyysinen ja henkinen läheisyys.....	53
6.3.2	Koulunkäynnin tukeminen.....	55
6.3.3	Tukihenkilön antama ohjeistus.....	59
6.3.4	Tukihenkilön antama kannustus.....	59
6.3.5	Vanhempien tukeminen.....	60

6.4	Tukihenkilön huoli tuettavasta.....	62
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	65
7.1	Miten raporteissa kuvataan tuettavaa ja tukihenkilötoimintaa	65
7.2	Toiminnan luonne ja raportointiin liittyvät haasteet raporttien kuvaamina.....	68
8	LÄHTEET	74
9	LIITTEET	84

TAULUKOT

Kuvio 1. Tukihenkilötoiminnassa mukana olevien sosiaalinen ympäristö.....	26
Taulukko 1. Tuettavaa kuvaavat adjektiivit.....	42
Taulukko 2. Tuettavan kanssa tehtävä toiminta.....	48

1 JOHDANTO

Sosiaalityön maailmanjärjestö (IFSW) on asettanut kansalaisten hyvinvoinnin lisäämisen sosiaalityön päämääräksi. Valtiot taas asettavat politiikalla, lainsäädännöllä ja hallinnolla omat reunaehdot sille, miten yhteiskunnassa toteutetaan hyvinvointipalveluja ja hyvinvointityötä. Yhteiskunnassa vallitsevilla arvoilla sekä etiikalla on merkitystä siihen, miten tärkeänä yhteiskunnassa nähdään kansalaisten hyvinvointi ja sen toteuttaminen. (Niemelä 2011, 13.) Sosiaalityötä tarvitaan, kun ihmiset eivät selviydy arjesta itsenäisesti tai verkostojen tuella. Sosiaalityön tavoitteena onkin muun muassa lisätä ihmisten osallisuutta ja valtaistumista omassa toimintaympäristössään. (Pohjola 2015, 17.)

Aikuisilla ajatellaan olevan vastuu lasten kasvattamisesta. Vastuu tarkoittaa yksinkertaisesti sanottuna rajoja ja rakkautta. (Veivo-Lempinen 2009, 202.) Läheisten tuki ei aina kuitenkaan riitä lapselle. Perheellä ei ole aina sosiaalista verkostoa, perherakenne voi muuttua, tai työelämä tuo aikuisille paineita. Lapsi ei myöskään aina halua puhua kaikista asioista vanhemmilleen tai muille läheisille. Asioiden ratkaisuun voidaan tarvita ammattilaisten apua. Auttamistyön ammattilaiset voivat toimia niin sanottuina sosiaalisina vanhempina, täydentäen vanhemmuutta. (Kiviniemi & Lämsä 1997, 228.) Uutisoinnissakin on noussut esille, että vanhempien rinnalle kaivataan ammattikasvattajien tukitoimia. Kaikilla vanhemmilla ei ole voimia tai taitoja asettaa lapsille rajoja. Vanhemmilla ei myöskään aina ole aikaa lapsille. (Veivo-Lempinen 2009, 199–200.) Yhteiskunnallinen tilanne näkyy lastensuojelussa, jossa asiakkaiden määrät ovat kasvaneet 1990-luvulta alkaen ja samalla virallinen sosiaalisten suhteiden vahvistaminen on lisääntynyt (Bardy & Heino 2013, 23).

Julkisuudessa lastensuojeluun liitetään vahvasti huostaanotto nostamatta kuitenkaan esille, miten paljon tukea lapsille tarjotaan jo ennen mahdollista huostaanottoa. Moni lapsi tulee autetuksi avohuollon tukitoimilla tai sosiaalihuoltolain mukaisilla tukitoimilla. Yksi tällaisista avohuollon ja sosiaalihuoltolain kautta tarjottavista psykososiaalisista tukitoimista on tukihenkilötoiminta. Tukihenkilöt voivat olla vapaaehtoisia tai ammatillisia. Ammatilliset tukihenkilöt ovat saaneet sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan

koulutuksen ja heillä on kokemusta lasten ja nuorten kanssa työskentelystä (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Tukihenkilötoiminta on Suomessa laajasti käytetty tukimuoto. Tukihenkilötoimintaa järjestävät monet sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja kunnat. (Korhonen 2012, 7.) Erityisesti ammatillinen tukihenkilötoiminta on lisääntynyt huomattavasti viimeisten vuosien aikana, johtuen osittain siitä, ettei vapaaehtoisia tukihenkilöitä ole saatavilla riittävästi. Lasten haasteet ovat myös muuttuneet sellaisiksi, ettei niihin aina pystytä vastaamaan vapaaehtoisten tukihenkilöiden osaamisella. (Lehtinen 1997, 54.)

Kuntien välillä on eroja tukihenkilötoiminnan käyttämisen laajuudessa. Tukihenkilötoiminta on laissa määritetty tukitoimi, jota voidaan tarjota sekä lastensuojelulain että sosiaalihuoltolain kautta. Ammatillisen tukihenkilön on voinut vuodesta 2015 alkaen saada lastensuojelulain lisäksi myös sosiaalihuoltolain kautta. Sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus on lastensuojelun asiakkuutta kevyempi tukitoimi, jota tarjotaan lastensuojelua varhaisemmassa vaiheessa. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.) Lastensuojelun tukihenkilötoiminnan tarkoituksena on turvata lapsen kasvua ja kehitystä. Lastensuojelun avohuollossa ja sosiaalihuoltolain tukitoimissa käytetään usein yksityisten palveluntuottajien tarjoamia ammatillisia tukihenkilöitä. Ammatillista tukihenkilötoimintaa on tutkittu vähän, vaikka tukihenkilöitä nykyään käytetäänkin melko paljon.

Ammatilliset tukihenkilöt kirjaavat palvelun tilaajalle raportteja tuettavan kanssa tehdystä toiminnasta. Pro gradu -työssäni tutkin näitä ammatillisten tukihenkilöiden kirjoittamia raportteja. Tarkastelen erityisesti sitä, miten raporteissa kuvataan tuettavaa ja millaisia asioita raporteihin kirjataan. Aineistona käytän yhden kunnan lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun tukihenkilöraportteja. Analyysitapanani on sisällönanalyysi. Tutkimuksessa käytän sosiaalihuoltolain mukaisesti alle 18-vuotiaasta termiä lapsi ja 18–24-vuotiaasta termiä nuori. Yhteisenä terminä lapselle ja nuorelle käytän tutkimuksessani termiä tuettava. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.)

Työni alussa taustoitan tutkimustani kertomalla lapsen oikeudesta avohuollon tukitoimiin, tukihenkilötoiminnasta ostopalveluna sekä tukihenkilötoiminnan historiasta ja miten tukihenkilön voi saada. Tämän jälkeen avaan, mitä on sosiaalinen tuki sekä

kuvaan raportteja sosiaalityön dokumentointina. Luvussa viisi käyn läpi tutkimusasetelmaa. Luvussa kuusi paneudun tuloksiin sekä luvussa seitsemän pohdin aineistosta esiin nousseita tuloksia.

2 TUKIHENKILÖTOIMINTA TUKITOIMENA

2.1 Lapsen oikeus avoimuuden tukitoimiin

Elämän ennustettavuus on vähentynyt ja elämäntilanteet ovat epävakautuneet. Epävakaus näkyy muun muassa työttömyytenä, epätyypillisinä työsuhteita sekä sosiaalisten suhteiden heikentymisenä kuten avioeroina. Epävakautumisen lisäksi valinnanmahdollisuudetkin ovat lisääntyneet. (Raunio 2000, 67.) Yksilöllisyyden vaatimus on kasvanut aiemmasta, elämä on aiempaa pirstaloituneempaa ja epävarmempaa. Maailma muotoutuu aiempaa enemmän yksilöllisistä lähtökohdista ja ihmisten omista valinnoista. Näin ollen ihmiset kohtaavat asioita entistä yksilöllisemmin. (Raunio 2000, 72.) Sosiaalityön toimintojen kautta ylläpidetään yksityisten ihmisten ja perheiden sosiaalista turvallisuutta ja vahvistetaan kykyä itsenäiseen selviytymiseen yhteiskunnassa (Raunio 2000, 14).

Nykyään tarvitaan aiempaa enemmän yksilötasolla ratkovaa asiantuntemusta (Raunio 2000, 17). Haasteeksi on noussut perheiden ja lasten elämään liittyvien ongelmien lisääntyminen ja vaikeutuminen. Tukitoimiin tarvitaan yksilölliseen selvittämiseen erikoistunutta ammatillista toimintaa. (Raunio 2000, 27.) Ihmisten elämäntilanteiden muuttuessa myös sosiaalityössä tarvitaan ammatillisen osaamisen uudistamista (Raunio 2000, 37). Muuttuneessa maailmassa sosiaalityössä tulisi kiinnittää enemmän huomiota yksilöllä itsellään olevien voimavarojen hyödyntämiseen. Asiakasta tulisi kannustaa ottamaan vastuuta ja hänen tulisi oppia hallitsemaan käyttäytymistään sekä toimia yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. Asiakkaan kanssa työskentään toimivia toimintatapoja ja panostetaan nykyiseen sekä tulevaan suoriutumiseen. Sosiaalityöntekijät toimivat aiempaa enemmän palvelujen koordinoijana, jolloin välitön vuorovaikutus asiakkaan kanssa jää vähäisemmäksi ja palvelun tuottaa joku muu taho. Palvelun koordinoijia tarvitaan palvelun tuottajien moninaistuessa. (Raunio 2000, 74–78.)

Psykososiaalista työskentelyä vaativat ongelmat ovat lisääntyneet 1990-luvulta lähtien. Psykososiaalista työskentelyä tarvitaan aiempaa enemmän myös sosiaalihuollon työssä,

jossa työskentely on korjaavaa eikä ennaltaehkäisevää. (Raunio 2009, 178–179.) 1990-luvulla julkiseen keskusteluun on noussut lapsiperheiden pahoinvointi. Huolenaiheet koskevat lasten sosiaalista ja psyykkistä vointia. Työelämän vaatimukset ovat kasvaneet, jolloin vanhemmat joutuvat panostamaan aiempaa enemmän työelämään, perheen ja lasten jäädessä toissijaiseksi. Lapsiperheiden sosiaaliturvaa on supistettu 1990-luvulla, eikä palveluja ole lisätty vastaamaan lisääntyntä tarvetta. Pahoinvoivissa lapsiperheissä oirehtivat lasten lisäksi usein myös vanhemmat, mikä taas vaikuttaa vanhempien kykyyn vastata lapsen kasvusta ja kehityksestä. Vanhempien syrjäytyminen lisää myös lasten riskiä syrjäytymiseen. (Raunio 2009, 283–286.) 1990-luvulla lasten ja nuorten ongelmia alettiin lähestyä korostamalla perheitä, lähiyhteisöjä, viranomaisverkkoja, moniammatillisuutta, ratkaisukeskeisyyttä, tukea ja intensiivistä tukea. Työskentelyn perusta on monitahoisissa vuorovaikutussuhteissa. (Pösö 1997, 148–149.) 1990-luvulta lähtien lastensuojelussa on etsitty uusia työskentelytapoja. Työskentelyssä on haluttu lähelle lapsen arkielämää ja koteihin, pois virastosta ja papereiden ääreltä. (Pösö 1997, 156.)

Suurella osalla lapsista menee hyvin, koska lasten elämässä on tukea antavia tekijöitä. Yksi lasta ja perhettä tukevia asioita on toimiva sosiaalinen verkosto, joka tukee lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Sosiaaliset verkostot saattavat heikentyä, mikäli vanhemmilla on vaikeaa, eivätkä vanhemmat jaksa tukea lasta sosiaalisiin suhteisiin. (Pruuki & Solantaus 2010, 324.) Lapsen kehitykseen vaikuttaa aikuiskontaktit, joita tulee olla riittävästi ja kontaktien tulee olla jatkuvia. Toimintatavoissa tulee huomioida lapsi ja lapsen kasvuympäristön tulee olla turvallinen, terveellinen ja virikkeitä antava. (Taskinen 2012, 23.) Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsella on edes yksi läheinen, turvallinen ja pysyvä aikuinen. Joskus lapselle läheinen ihminen voi olla myös perheen ulkopuolinen aikuinen. (Cacciatore 2010, 11.) Aikuiset eivät aina tunnista läsnäolonsa merkitystä lapsille, jolloin ammattilaisten tehtävä on muistuttaa asioista. Lapsille tärkeää on aikuisen kiireetön kohtaaminen ja yhdessä tekeminen. (Cacciatore 2010, 14.)

Perheellä ja vanhemmilla on kansalaisyhteiskuntaoikeus kasvattaa itse lapsensa. Oikeus on kirjattu YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen, lapsenoikeuksien julistukseen ja lapsen oikeuksien sopimukseen. Vanhemmilla on samalla myös velvollisuus hoitaa

kasvatustehtävää asianmukaisesti. Laki antaa tarvittaessa mahdollisuuden puuttua perheiden yksityisyyteen, mikäli lain määrittämät edellytykset täyttyvät. Laki määrittää myös sen, miten viranomaisten tulee toimia. (Hämäläinen 2011, 54.) Lasten suojelu perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Sopimuksen mukaan lapsella on muun muassa oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Perheellä on oikeus saada yhteiskunnalta tukea huolenpito- ja kasvatustehtävässä. YK:n sopimus on velvoittava kuten muukin lainsäädäntö. (Hämäläinen 2011, 55; Lastensuojelulaki 2017, 1§; YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.) Lastensuojelulain kokonaisuudistus vahvistettiin 13.4.2007. Lastensuojelu on ensinnäkin yhteiskunnallinen, lakiin, yhteiskuntapolitiikkaan ja sen käytäntöihin ja järjestelmiin liittyvä, perhe- ja sukupolvisuhteita ohjaava julkinen instituutio. Toiseksi lastensuojelu toteuttaa tehtävänsä tukeutumalla ammatilliseen ja maallikkotietoon. Kolmanneksi lastensuojelu on lasten, vanhempien ja muiden asianosaisten kokemuksia yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyjen vanhemmuussuhteiden murtumisia ja niihin puuttumisia. Neljänneksi lastensuojelu on kulttuurinen teema, jossa lastensuojelu muokkaa lapsuutta koskevaa kuvaa. (Pösö 2007, 66–67.)

Lastensuojelu toimii yhteiskunnallisena instituutiona tarjoamalla lapsille ja perheille palveluita ja tukitoimia. Lastensuojelun ja sosiaalihuollon tukitoimia ovat myös yleisiksi tarkoitettut tukitoimet kuten varhaiskasvatus. (Pösö 2007, 67.) Institutionaalisen lastensuojelun tehtävänä on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia, turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelun päätehtävänä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään ja taata mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin. Lastensuojelussa on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. (Harrikari 2019, 339; Lastensuojelulaki 2007, 4§; Taskinen 2012, 22; Rätty 2014, 4.) Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia, kiireellisiä toimenpiteitä ja sijaishuoltoa sekä jälkihuoltoa. Lapselle pyritään aina valitsemaan lievin riittävä toimintatapa. Usein riittävät tukitoimet voidaan tarjota sosiaalihuoltolain kautta. (Taskinen 2012, 22; Rätty

2017, 4.) Vanhemmillä on ensisijainen vastuu lapsista ja viranomaisten tehtävä on tukea vanhempia kasvatustehtävässä. Apua on pyrittävä lain mukaan tarjoamaan riittävän varhain. (Harrikari 2019, 339.)

Avohuollon tukitoimilla tuetaan lapsen myönteistä kehitystä sekä tuetaan vanhemmuutta ja vanhempien kykyä kasvattaa lapsiaan. Lapselle on tarjottava avohuollon tukitoimia, mikäli kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Tukitoimia on tarjottava myös silloin, jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon samoin kuin sosiaalihuoltolain mukaiset tukitoimet perustuvat vapaaehtoisuuteen (Lastensuojelulaki 2007 34§; Taskinen 2012, 69.) Lastensuojelussa käytetään julkista valtaa, joka kontrolloi lasten kasvuolosuhteita. Julkisen vallan käyttö lastensuojelussa on yleisesti hyväksytty yhteiskunnassa. Lastensuojelun puuttumisen keinoin pyritään edistämään yleistä hyvinvointia, ehkäisemään ja lievittämään sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnallisia epäkohtia sekä turvamaan kansalaisten oikeuksia. (Hämäläinen 2011, 52, 55.)

2.2 Tukihenkilötoiminta ostopalveluna

Julkishallinnossa on tapahtunut muutoksia 1980-luvulta alkaen, jolloin myös palveluntuottamistavat ovat muuttuneet (Forma, Niemelä & Saarinen 2008, 9; Anttonen, Häikiö & Valokivi 2012, 24). Suomessa hyväksyttiin vuonna 1993 valtiosuus uudistus, jonka jälkeen kunnat ovat voineet hankkia palveluita yksityisiltä palveluntuottajilta. Näin syntyi kysyntää yrityspohjaiselle palvelutuotannolle. Vuonna 1995 kuntalaissa tehtiin muutos, jonka jälkeen kunta ei ollut enää palvelujen tuottaja vaan järjestäjä. Muutoksen myötä kunta on voinut hankkia palveluja yksityisiltä palveluntuottajilta. (Anttonen, Häikiö & Valokivi 2012, 24; Heinonen 2019, 37; Huhtanen 2012, 87; Kuivalainen 2008, 31.) Kunnalliset palvelut voidaan tuottaa itse, kuntayhtymässä, osakeyhtiön tai yrityksen sekä toisen kunnan ja säätiön, osuuskunnan tai yhdistyksen kautta. Kunnalla on kuitenkin palvelujen järjestämistä vastaava vastuu. (Forma, Niemelä & Saarinen 2008, 10.)

Yksityisten yritysten määrä on kasvanut voimakkaasti 1990-luvun alusta lähtien (Kuivalainen 2008, 35). Kuntien mahdollisuus päättää tarkoituksenmukaisista palveluista

varmistaa osaltaan laadukkaat palvelut (Niemelä 2008, 20). Yksityisten palvelujen ostoa on lisääntynyt edelleen 2000-luvulla (Anttonen, Häikiö & Valokivi 2012, 25). Yksityiseltä sektorilta voidaan hankkia palveluita monista eri syistä. Yksi syy on se, ettei kunnan kannata resurssinäkökulmasta tarjota palvelua omana työnä, esimerkiksi kysynnän ja tarpeen ollessa pientä. Toisaalta yksityisen palvelun tarve voi johtua myös siitä, ettei kunnan omat palvelut riitä vastaamaan tarpeeseen esimerkiksi vaihtelevan tarpeen vuoksi. (Fredriksson, Hyvärinen, Mattila & Wass 2009, 58.)

Julkinen järjestelmä viittaa lastensuojelussa ensisijassa kuntaan. Lastensuojelu voi toimintana kattaa yksityisiä sekä järjestöjen palveluja. Yritysten lisääntyminen on muuttanut lastensuojelupalveluiden tuottamista. (Pösö 2007, 68.) Yksityisillä markkinoilla on tällä hetkellä tarjolla paljon eri vaihtoehtoja, joista voidaan valita tarpeeseen sopiva. Yritykset toimivat eettisesti ja moraalisesti eri tavoin, jolla on myös merkitystä siihen, minkä yrityksen palveluita ostetaan. (Hänninen 2017, 99.)

Sosiaalityön arvoja ja etiikkaa ei ole sisäänrakennettu markkinoiden toimintaan, jonka vuoksi näiden kahden yhteensovittaminen on haasteellista. Talouden hallitessa päätöksentekoa perustellaan päätöksiä ennemmin taloudellisista näkökulmista kuin inhimillisten ja sosiaalisten tarpeiden kautta. (Hotari & Metteri 2011, 74, 85.) Talousnäkökulma näkyy erityisesti yksityisellä puolella, mutta näkökulma tulee nykyään vahvasti esille myös kuntatason päätöksissä. Kuntatason päätösten kautta myönnetään esimerkiksi resursseja lasten, nuorten ja perheiden tukemiseen. Kunnan on huolehdittava yksityiseltä palveluntuottajalta ostetun palvelun, kuten tukihenkilötoiminnan, vastaavan laadultaan vähintään sitä, mitä kunnan omakin palvelun laatu olisi. Kunnan tehtävä on valvoa yksityiseltä ostettua palvelun laatua. Yksityisiä palveluntuottajia valvoo kunnan lisäksi aluehallintovirasto ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira sekä eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. (Huhtanen 2012, 95–96.)

2.3 Tukihenkilötoiminnan historia ja nykyisyys

Valtionjohtoinen lastensuojelu on saanut alkunsa 1860-luvulla nälkävuosien aikaan (Harrikari 2019, 147). Vuonna 1921 alettiin suojelukysymyksen hallinnoimiseksi puhua

suojelukasvatuksen sijaan lastensuojelusta (Harrikari 2019, 220–221). Huoltolain aikaan juristit hahmottelivat muun muassa lastensuojelulapsille nelivaiheisen huoltomenettelyn. Ensimmäisellä tasolla huomautettiin ja neuvottiin. Mikäli tämä ei auttanut huollettava laitettiin valvontaan. Valvonnan ollessa riittämätön toimenpide seurasi rankaisu esimerkiksi laitossijoitus ja mikäli tämäkään ei auttanut parantumattomat tapaukset eristettiin pitkiksi ajoiksi suljettuihin laitoksiin esimerkiksi koulukoteihin. (Satka 1997, 28–29.)

Ensimmäinen lastensuojelulaki vahvistettiin 17.1.1936 ja laki tuli voimaan vuoden 1937 alusta. Lain mukaan lapselle tai nuorelle voitiin määrätä suojeluvalvoja. Suojeluvalvoja oli lautakunnan jäsen, lastensuojelujärjestön ehdottama tai muu tehtävään sopiva henkilö. Suojeluvalvojan tehtävänä oli seurata valvonnanalaisen elämänoloja sekä ohjata valvottavan käyttäytymistä neuvoin, ohjein ja toimin. Vanhempien tuli antaa valvojalle tarpeelliset tiedot ja valvojan piti ilmoittaa huoltolautakunnalle, jos annettuja ohjeita ei noudatettu. Mikäli valvojan tuki ei riittänyt, lapsi voitiin ottaa huostaan. Suojelutoimet lakkautettiin lapsen täyttäessä 16 vuotta, ellei huoltolautakunta päättänyt toisin. Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta korvasi 1970-luvulla suojeluvalvonnan. (Harrikari 2019, 205–207; Korhonen 2005, 7–11; Korhonen 2012, 11.)

Tukihenkilötoiminta on aiemmin ollut vapaaehtoistoimintaa, jossa on toimittu kanssaihmissen ja elinympäristön hyväksi. (Korhonen 2005, 7–11; Korhonen 2012, 11; Lastensuojelulaki 1983, 13§.) Elokuussa 1983 vahvistettiin vuoden 1984 alusta voimaan tullut lastensuojelulaki. Laissa lastensuojelu määriteltiin kuntien tehtäväksi. Lakiin kirjattiin muun muassa avohuollon tukitoimet, joihin kuului esimerkiksi tukihenkilötoiminta. 1990-luvulla lastensuojelulakia muutettiin kolme kertaa. Yhtenä muutoksena sosiaalilautakunnalle asetettiin velvoite järjestää lapselle tukihenkilö avohuollon tukitoimena. Lapsen kuulemiseen ikäraja muutettiin 1990-luvulla 15-vuodesta 12-vuoteen. (Harrikari 2019, 293–294, 309.)

Moilanen kirjoittaa väitöskirjassaan tukihenkilötoiminnan perustuneen samankaltaiselle toiminnalle kuin suojeluvalvonta. Tukihenkilötoiminnassa painotetaan leimaamisen välttämistä, valinnan vapautta ja normaaliutta. Suojeluvalvonta taas oli tahdonvastaista,

kontrollikeskeistä ja maallikon toteuttamaa. Tukihenkilöä pidetään henkilönä, johon tuettava voi muodostaa henkilökohtaisen ja luottamuksellisen suhteen. Tukihenkilön tehtävänä nähdään koko perheen tukeminen. 1970-luvulla tukihenkilö nähtiin puutteellisen vanhemmuuden korvaajana. Tukisuhteen tarkoituksena on tuottaa lapsille perheenkaltaista välittämistä, turvallisuutta ja luottamusta. (Moilanen 2015, 109–110.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tilastoi muun muassa lastensuojelun avohuollon asiakkaita. Nykyinen tilastointikäytäntö on alkanut vuonna 1991, jolloin asiakkaana oli yli 30 000 lasta ja nuorta. (Bardy & Heino 2013, 23.) Yleisesti ottaen vuoden 2018 tilastot kertovat lastensuojeluilmoitusten lisääntyneen hieman vuodesta 2017. Lastensuojeluilmoitukset koskivat vuonna 2018 81 240 lasta. Suurin osa avohuollon asiakkaista vuonna 2018 oli 16–17-vuotiaita. 13,8 prosenttia avohuollon asiakkaista oli jälkihuollossa olevia, alle 21-vuotiaita, nuoria. (THL 2018, 3–16.) Lastensuojelun tarve on kasvanut 1990-luvulta alkaen, joka kertoo perheiden ongelmien vaikeutumisesta (Raunio 2009, 286). Lastensuojelussa ja sosiaalihuoltolain tukitoimissa ei tilastoida erikseen yksittäisiä avohuollon tukitoimia, joten ei ole olemassa tietoa siitä, kuinka paljon tukihenkilötoimintaa käytetään. Nuorten määrä asiakkaiden joukossa on suuri, joten olettamuksena pidän, että tukihenkilötoiminnan määrä käytettävissä olevista tukitoimista on myös melko suuri.

2.4 Tukihenkilötoiminta avohuollon tukitoimena ja sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna

Sosiaalihuoltolain (2014, 28§) mukaan tukihenkilö voidaan järjestää sosiaalipalveluna erityistä tukea tarvitsevalle lapselle sekä lastensuojelulain (2007, 36§) kautta avohuollon tukitoimena lastensuojelun asiakkaalle. Sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaisiin tukitoimiin ei ole subjektiivista oikeutta, vaan tukihenkilön voi saada palvelutarpeen arvioinnin kautta. (Heino 2013, 104.) Lapsesta tulee sosiaalitoimeen lastensuojeluilmoitus tai yhteydenotto, jonka perusteella arvioidaan ensin, onko tarvetta kiireellisille toimenpiteille, ja tämän jälkeen aloitetaan palvelutarpeenarvio. Arvion tulee valmistua kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksen tai yhteydenoton saapumisesta. Palvelutarpeen arvioinnin perusteella arvioidaan, tarvitaanko lapselle tukitoimia. Mikäli

tarvitaan, arvioidaan mistä tukitoimesta lapsi hyötyy. Lapselle ei haeta tiettyä tukitoimea vaan oikea tukitoimi arvioidaan palvelutarpeenarviossa esille tulleiden asioiden kautta. (Lastensuojelulaki 2007, 26§; Sosiaalihuoltolaki 2014, 36§.)

Avohuollon tukitoimilla pyritään auttamaan ja tukemaan lasta niin, ettei tule tarvetta sijaishuollolle. Tukitoimien saamiseen ei ole olemassa tiettyjä kriteereitä, vaan ratkaisevaa on lapsen kokonaistilanne. Tukihenkilön myöntäminenkin siis perustuu sosiaalihuoltolain (2014, 36§, 39§) mukaiseen palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmaan tai lastensuojelulain (2007, 26§, 30§) mukaiseen lastensuojelun tarpeen selvittämiseen ja asiakassuunnitelmaan. Palvelutarpeen arvioinnista ja lastensuojelutarpeen arvioinnista kirjataan yhteenveto. Mikäli päädytään aloittamaan sosiaalihuoltolain tai lastensuojelun asiakkuus, kirjataan asiakassuunnitelma.

Asiakassuunnitelmanneuvottelussa sovitaan aloitettavista tukitoimista. Tukitoimia voidaan aloittaa jo aiemmin, mutta tukitoimet tulee kirjata jälkikäteen asiakassuunnitelmaan. Aloitettavasta tukitoimesta tehdään päätös, samoin kirjallinen päätös tehdään, kun aloitetaan lastensuojelun tai sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus. Tukitoimia voidaan lisätä, vähentää tai muuttaa asiakkuuden aikana, tukitoimien tarpeen päättyessä asiakkuus päätetään. Asiakkuuden ja tukitoimien tarvetta arvioidaan asiakassuunnitelmanneuvottelussa vähintään kerran vuodessa, mutta käytännössä yleensä useammin. Asiakassuunnitelmaan kirjataan muun muassa suunnitelma tukihenkilötoiminnasta, tavoitteista, tiiviystä ja kestosta. Lisäksi kirjataan päätös tukitoimesta ja ammatillisen tukihenkilön kanssa tehdään sopimus palvelun ostamisesta. (Korhonen 2012, 22; Lastensuojelulaki 2007, 25§–27§, 30§; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Tukihenkilön voi saada, mikäli lapsella ei muutoin ole riittävästi aikuisen tukea ja läsnäoloa. Usein syynä on lapsen omat vaikeudet tai vanhempien vaikea elämäntilanne. Syynä voi olla esimerkiksi vanhempien väsymys, päihde- tai mielenterveysongelmat tai lapsen omat haasteet kuten vaikeudet kaverisuhteissa tai koulunkäynnissä. Itsenäistyvän nuoren kohdalla tukea tarvitaan usein oman elämän aloittamiseen. (Korhonen 2012, 9.) Tukihenkilötoimintaa tarjotaan lapsille ja nuorille, joiden arvioidaan hyötyvän

ulkopuolisen antamasta tuesta. Usein perheen oma sosiaalinen verkosto on heikko, tai lapsi ei pysty jostakin syystä turvautumaan omaan verkostoon. (Korhonen 2012, 19.)

Tukihenkilö on pääsääntöisesti sosiaalihuoltolain mukainen tai lastensuojelun avohuollon tukitoimi, mutta lapsella voi olla tukihenkilö myös sijaishuollossa. Sijaishuollossa tukihenkilö liittyy yleensä sijoittamisvaiheeseen, jolloin tukihenkilö on usein ollut jo ennen sijoitusta avohuollon tukitoimena. Tukihenkilötoiminta voidaan sijaishuollossa aloittaa myös kotiutumisen tueksi. Tukihenkilöitä käytetään lisäksi jälkihuolto nuorten tukena sijaishuollon päättymisen jälkeen. Nuoren kannalta on tärkeää, että hänellä on edes yksi hyvä aikuis- tai viranomaissuhde. Jälkihuoltoon on oikeus 25-ikävuoteen asti. (Lastensuojelulaki 2007, 36§, 75§; Sosiaalihuoltolaki 2014, 28§; Taskinen 2012, 152.)

Tyypillisesti tukihenkilöä ajatellaan tarvittavan sosiaalisten syyden kuten aikuiskontaktien tarpeen vuoksi, vanhemmuuden tueksi ja sosiaalisiksi kontaktiksi. Tukihenkilöä voidaan tarvita myös esimerkiksi asenteisiin vaikuttamiseen ja palveluiden käyttämiseen rohkaisemiseksi. Tukihenkilöitä myönnetään myös itsenäistymiseen ja harrastuksessa tukemiseen. (Lehtinen 1994, 27–28.) Tuettaessa nuorta esiin nousee myös aikuisuuteen liittyviä kysymyksiä. Nuori tarvitsee muun muassa henkistä tukea, kuuntelemista ja keskustelemista sekä usein konkreettista tukea esimerkiksi asioiden hoitamisessa. (Korhonen 2012, 46.) Tuki on välittämiseen perustuva ihmissuhde ollen tuettavalle subjektiivinen kokemus (Lahtinen 2003, 46).

Lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen tukihenkilötoiminnan kautta edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia. Tavoitteena on vaikuttaa positiivisesti tuettavan elämään, edistää tuettavan tervettä kasvua ja kehitystä sekä ennaltaehkäistä vaikeuksia. (Korhonen 2012, 9.) Tukihenkilötoiminnan tavoitteeksi on asetettu sosiaalinen tukeminen, joka perustuu kommunikaatioon sekä aitoon kohtaamiseen, joka kertoo lapselle aikuisen kiinnostuksesta häntä kohtaan. (Lehtinen 1994, 38; Veivo-Lempinen 2009, 197.) Lehtisen (1994, 24) mukaan tukihenkilötoiminta määritellään kokemusten jakajaksi, ymmärtäjäksi, kuuntelijaksi, tiedon jakajaksi, ohjaajaksi ja opastajaksi, yhdessä toimijaksi, henkisen tuen antajaksi ja käytännön asioissa auttajaksi sekä aikuisen malliksi ja aikuiseksi seuralaiseksi. Tukihenkilön koetaan olevan käytettävissä silloin kun häntä

tarvitaan. (Lehtinen 1994, 24.) Tukihenkilö toimii aina omalla persoonallaan, omana itsenään. Tukihenkilö voi kuunnella, opastaa, lohduttaa, auttaa, kannustaa ja olla lähellä. Tukihenkilö toimii tilanteen vaatimalla tavalla ja toimintatapa voi muuttua eri tapaamisilla. (Korhonen 2012, 40.) Lahtisen mukaan ”tukihenkilön tuki voi olla puuttumista, holhoamista, rajoittamista, kuuntelemista, eteenpäin ’tuuppimista’, keskustelemista, koskettamista tai neuvomista”. Empatia ja ymmärtäminen ovat tuen muotoja kuten myös kontrolli ja kieltäminenkin. (Lahtinen 2003, 45–46.) Tukihenkilö on tuettavalle turvallinen ja luotettava aikuinen, joka kuuntelee ja toimii aikuisen mallina.

Tuettavan sosiaalinen verkosto on usein puutteellinen. Lehtisen (1997, 51) mukaan tukihenkilötoiminnan tarkoituksena onkin auttaa ihmisiä rakentamaan ja vahvistamaan omaa sosiaalista verkostoaan yhdessä tukihenkilön kanssa. Tukihenkilötoimintaa toteutetaan erilaisen tekemisen kautta pääasiassa kodin ulkopuolella. Tukihenkilötoiminta tapahtuu lapsen tai nuoren omassa elinympäristössä. Tukisuhteessa tukeminen tapahtuu keskustelun ja vuorovaikutuksen, yhdessä tekemisen sekä näiden yhdistelmänä, tekeminen vaihtelee tuettavan tarpeiden mukaan. Itsenäisen arkielämän opettamisessa oleellista on mallittaminen ja yhdessä tekeminen. Tukihenkilön ja tuettavan tapaamisten määrä on yksilöllinen, mutta usein tapaamisia on noin kerran viikossa. Aluksi tapaamisten tärkein tehtävä on tuettavan luottamuksen saaminen. Toiminnan tavoitteet ja määrät sovitaan yksilöllisesti. (Korhonen 2012, 22; Lehtinen 1997, 51, 53.)

Tukihenkilötoiminta on aiemmin ollut vapaaehtoistoiminnan muoto, jossa vapaaehtoiset ovat työskennelleet tiiviisti ammattilaisten kanssa. Vapaaehtoisten tukihenkilöiden määrä on vähäinen suhteessa tarpeeseen, jonka vuoksi on tarvittu ammatillisia tukihenkilöitä. Tukisuhdetyöskentely on haastavaa, jonka vuoksi vain noin joka kolmas vapaaehtoinen tukisuhde onnistuu. Vapaaehtoisten tukihenkilöiden kohdalla sosiaalityöntekijän on tuettava tukihenkilöä. Tukemisen voisi ajatella jääneen esimerkiksi resurssien puutteen vuoksi melko vähäiselle. (Lehtinen 1997, 53–54.) Ammatillisena tukihenkilönä voi toimia henkilö, jolla on esimerkiksi sosiaali-, terveys- tai kasvatus-, opetus-, taide-, liikunta-alan tai nuorisotyön koulutus, jolla on kokemusta lasten ja nuorten kanssa työskentelystä. Vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi sopii luotettava ja turvallinen aikuinen,

ammattillista koulutusta ei vaadita. Kunta voi järjestää tukihenkilötoimintaa itse tai hankkia palvelun ostopalveluna. Mikäli tukihenkilötoiminta ostetaan ostopalveluna, tulee kiinnittää huomiota siihen, että toiminta on osa lapsen palvelukokonaisuutta, sekä siihen tarvitaanko ammatillinen vai vapaaehtoinen tukihenkilö. Mikäli palvelu ostetaan järjestöltä, tulee järjestön toiminnan ja arvoperustan vastata asiakkaan tarpeeseen sekä palvelun tuottajalla ja viranomaiselle tulee olla yhteinen käsitys toimijoiden rooleista ja tehtävistä. Lasten ja perheiden tilanteet ovat erilaisia, joten tarvitaan myös erilaisia tukihenkilöitä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Tukihenkilötoiminta perustuu tukihenkilön ja tuettavan väliseen vuorovaikutukseen, jonka pohjana on keskinäinen luottamus (Korhonen 2012, 49). Tapaamispaikasta tukihenkilö ja tuettava sopivat keskenään. Tapaamisten lisäksi tukihenkilö ja tuettava pitävät usein yhteyttä viestein ja soittaen. Tukihenkilötoiminnassa tärkeää on yhteistyö lapsen, vanhempien, tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän välillä. Lapsen luottamuksen saamisen lisäksi tukihenkilön ja vanhempien välinen luottamus on tärkeää. Tällöin lapsen on helpompi tavata tukihenkilöä. Luottamusta lisää tukihenkilön ja vanhempien välinen avoin keskustelu asioista. Vanhempien on hyvä tietää muun muassa missä ja milloin tukihenkilö ja tuettava tapaavat. (Korhonen 2012, 10, 22–23.) Lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen tukihenkilötoiminnan periaatteita ovat luotettavuus, vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus, tasa-arvoisuus ja toimiminen tukea tarvitsevan ehdoilla. Vapaaehtoisessa tukihenkilötoiminnassa periaatteina ovat lisäksi vapaaehtoisuus, toiminta tavallisen ihmisen taidoin ja tiedoin sekä se, ettei toiminnasta ole taloudellista hyötyä. (Korhonen 2012, 14–15.) Tukisuhde päättyy yleensä silloin kun tarvetta tuelle ei enää ole. Tukisuhde voi päättyä myös, jos tuettava ei sitoudu työskentelyyn. Pidemmän tukisuhteen päättyessä on tärkeää päättää tapaamiset suunnitellusti. (Korhonen 2012, 24.)

Tukihenkilötoiminnan tarpeen lisääntyessä markkinoille on tullut aiempaa enemmän ammatillisia tukihenkilöitä, jotka tekevät päätyönään tukihenkilötoimintaa. Ammatillisilla tukihenkilöillä on taustalla koulutus ja oman työnantajan antama tuki. (Lehtinen 1997, 51.) Ammatillinen tukihenkilö käyttää työssä hyväkseen ammattitaidon lisäksi omaa elämäkokemustaan, intuitiotaan sekä luovuuttaan (Korhonen 2012, 57).

Ammatillisuudessa tärkeää on vastata muuttuvan toiminnan haasteisiin. Ammatillisessa työssä, kuten ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa työtä tehdään vuorovaikutuksen kautta, jolloin merkittäviä ovat myös toimijan henkilökohtainen panos sekä omat henkilökohtaiset suhtautumis- ja reagoitavat. Ammatillisessa vastuullisuudessa työntekijä sitoutuu ammatin eettisiin lähtökohtiin. (Karvinen 1993, 17.) Ammatillisuus antaa varmuutta työntekoon, sekä luottamuksen omaan pätevyYTEEN ja kykyyn auttaa toisia ihmisiä. Ammatillisuus on myös tietoutta asioista sekä välineitä vuorovaikutuksen toteuttamiseen. (Mattila 2008, 12.) Tukihenkilötoiminta ei näyttäydy ”pelkkänä” maallikkoapuna yhtä tehokkaana lastensuojelun työvälineenä kuin viranomaiskontrollin, resurssien ja auktoriteetin mukana ollessa. Tukihenkilötoimintaa järjestävien järjestöjen tai palveluyritysten tehtävänä onkin toimia lastensuojelun sosiaalityön ja perheen välillä niin sanottuna pehmentävänä välittäjänä. (Moilanen 2015, 117.)

Tukihenkilötoimintaa on tutkittu vähän, vaikka tukihenkilöitä nykyään käytetäänkin melko paljon. Lastensuojelussa ja sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa käytetään usein ammatillisia tukihenkilöitä, joita ostetaan yksityisten palvelujen tarjoajien kautta. Tutkimuksen teen ammatillisten tukihenkilöiden raporttien pohjalta. Halusin selvittää palvelun ostajalle toimitettavia asiakirjoja, tässä tapauksessa raportteja. Palvelun myöntänyt työntekijä saa tukihenkilön työstä tietoa tukihenkilön toimittamien raporttien kautta, raporttiin tukihenkilö kirjoittaa muun muassa tuettavan kanssa tekemästään toiminnasta ja havainnoista tuettavaan liittyen. Raportteja käytetään esimerkiksi pohdittaessa lapsen tukitoimia jatkossa. Jokaisella palveluntuottajalla on omanlaisensa raportti, eikä käytössä ole määrämuotoista raporttia, vaan tukihenkilöllä on oma tapansa kirjata raportit. Yksityiset palveluntuottajat ovat saattaneet ohjeistaa raporttien kirjoittamisessa, samoin heidän käyttämänsä raportointiohjelmat antavat suuntaa siihen, mitä asioita raporttiin kirjataan. Tarkoitukseni on selvittää, miten lasta tai nuorta kuvataan raporteissa ja mitä tukihenkilöt raporttiin kirjoittavat. Tutkimuksen kautta toivon tulevan näkyväksi sen, miten tuettava hyötyy tukihenkilötoiminnasta. Tarvittaessa tukihenkilöitä voidaan tutkimustulosten kautta myös ohjeistaa raporttien kirjoittamisessa.

3 LAPSEN TUKEMINEN TUKIHENKILÖTOIMINNALLA

Tutkin työssäni tukihenkilötoimintaa, joka on yksi institutionaalisen tuen muoto lapselle tai nuorelle. Nostan seuraavaksi esiin, miten tukihenkilötoiminta on näkynyt aiemmissä tutkimuksissa ja mitä sosiaalinen tuki on.

3.1 Tukihenkilötoiminta tutkimuksissa

Tukihenkilötoimintaa on tutkittu vähän. Vastaani ei ole tullut tutkimusta, jossa olisi tutkittu nuorten näkymistä tukihenkilöiden tuottamissa raporteissa.

Johanna Moilanen (2015) on tehnyt väitöskirjan otsikolla *Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista*. Moilasan arvion mukaan tukihenkilötoiminta on lastensuojelun avohuollossa melko laajalti käytetty toimenpide ja työmenetelmä, joka on jäänyt tieteellisen tutkimuksen katvealueeseen. Väitöstutkimuksen keskiössä on kunnallinen lastensuojelun tukihenkilötoiminta sekä tätä edeltänyt suojeluvalvonta. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mistä lastensuojelussa ja vapaaehtoistyössä on tukihenkilötoiminnassa kyse. Tutkimuksen tavoitteena on analysoida julkisen vallan ja kansalaistoiminnan sekä ammatillisen työn ja maallikkotoiminnan välisiä suhteita. Moilasan tutkimus koostuu neljästä erillisartikkelista ja niitä yhdistävästä yhteenvetosasta. (Moilanen 2015, 14–17.) Tutkimustehtävänä on selvittää, millainen relationaalinen ja sukupolvisuhteita järjestävä käytäntö tukihenkilötoiminta on, ja muutoksen näkökulma huomioiden myös se, millainen se on ollut (Moilanen 2015, 47). Väitöskirjan mukaan sosiaalityöntekijät asemoituvat nykyään tukihenkilötoiminnassa prosessin johtajiksi ja hallinnoijiksi. Moilasan mukaan ”tukihenkilötoiminnan odotetaan tuottavan lastensuojelun sosiaalityön kentällä jotain sellaista, mihin ammatillinen lastensuojelu ei yksinään pysty”. Tukihenkilötoiminta yhdistetään tavallisuuteen ja sitä kautta tukihenkilötoiminnan tehtävänä on tukea lapsia ja tuoda normaaliutta tuettavien lasten elämään ja heidän perhesuhteisiinsa. Tutkimuksessa tukihenkilöt mielsivät itsensä ”maallikkopohjalta toimiviksi ’tavallisiksi ihmisiksi’” riippumatta ammatillisesta koulutuksesta tai ammattikokemuksesta. (Moilanen 2015, 109–112.) Moilanen nostaa väitöskirjassaan esiin, ettei ole voinut tutkia kenttää, jossa tukihenkilötoimintaan

osallistuvat lapset vanhempineen toimijoina ovat mukana. Lasten ”ääni” on tutkimuksessa tullut esille aikuistoimijoiden tai aikuisten tuottamien kirjallisten lähteiden kautta. Moilanen pohtii väitöskirjassaan aiemman tutkimuksen puutetta ja epäilee sen johtuvan sekä empiirisesti että teoreettisesti konstikkaasti lähestyttävästä aiheesta. (Moilanen 2015, 113–115.)

Johanna Moilanen ja Johanna Kiili (2020) ovat kirjoittaneet artikkelin otsikolla *Suojeluvalvonnasta tukihenkilötoimintaan - lasten ja aikuisten muuttuvat suhteet lastensuojelussa*. Artikkelissa Moilanen ja Kiili tarkastelevat lasten ja aikuisten välisiä suhteita jäsentämällä sukupolvisuhteita suojeluvalvonnassa ja tukihenkilötoiminnassa 1960- ja 70-luvulla. Artikkelin ajatuksena on, että menneisyyden avulla voidaan ymmärtää nykyisyyttä. Artikkelissa hyödynnetään Pierre Bourdieun hysteresis-käsitettä, joka auttaa jäsentämään sosiaalisilla kentillä tapahtuvia muutoksia ja murroskohtia. Käsite mahdollistaa ajallisen muutoksen tarkastelun sekä sen tarkastelun, miten yksittäinen toimija vastaa ja toimii suhteessa kentän muutoksiin. Artikkelin tutkimuskysymyksenä on, ”miten lasten ja aikuisten välisiä suhteita eli sukupolvisuhteita määriteltiin uudelleen lastensuojelun sosiaalityön kentällä, kun suojeluvalvonnasta siirryttiin tukihenkilötoimintaan 1960- ja 70-luvuilla”. Aineistona artikkelissa on laki- ja asetustekstejä, komiteanmietintöjä, sosiaaliministeriön kunnille antamia ohje- ja yleiskirjeitä, lastensuojelu- ja sosiaalihuoltotilastoja, sosiaalialan ammattilehdissä ilmestyneitä artikkeleita ja muita aikalaistekstejä sekä Jyväskylän kaupungin sosiaalilautakunnan vuosikertomukset ja lautakunnan alaisten, lastensuojeluasioista vastanneiden jaostojen pöytäkirjat vuosilta 1958-1979. Aineisto on pääosin viranomaisaineistoa, jonka vuoksi näkökulma on painottunut viranomaistoimintaan. Aineisto analysoitiin soveltaen teoriaohjaavaa teema-analyysiä. (Kiili & Moilanen 2020, 221–226.) Artikkelin mukaan ”suojeluvalvonnassa aikuisella on kyseenalaistamaton auktoriteettiasema ja lapsella kaksoisalisteinen asema, joka ilmeni alisteisuutena sekä sukupolvisuhteen että huoltosuhteen osalta”. Tukihenkilötoiminnassa taas tavoitteena on, että lapsi ja tukihenkilö kohtasivat toisensa mahdollisimman tasavertaisina, ilman tukihenkilölle määritettyä kyseenalaistamatonta auktoriteettiasemaa. Artikkelin mukaan tukihenkilötoiminnasta nostettiin esiin samoja teemoja, joista oli kirjoitettu suojeluvalvonnan yhteydessä 1960-luvulla. (Kiili & Moilanen 2020, 245–247.)

Ruotsissa tukihenkilöä kuvataan *kontakt person* -käsitteellä. Artikkelissa *Kontaktfamilj/-person för barn: Uppföljning och utvärfering med registerdata* (Tukihenkilö tai tukiperhe lapselle. Seuranta ja arviointi rekisteritiedoista) on tutkittu tukisuhteen jälkeistä aikaa. Tutkimuksessa oli mukana vuonna 1973-1984 syntyneitä, joilla aloitettiin tukihenkilö- tai tukiperhesuhde lasten ollessa 10-13 vuotiaita, tutkittavia oli yhteensä 7043. Tutkimuksen yllättävä tulos oli, että lapset, joilla oli tukisuhde joutuvat useammin sijoitetuksi kuin vertailuryhmässä. Tutkimuksen mukaan tämä johtui mahdollisesti siitä, että perheen ja yksittäisen lapsen seuranta ja kontrolli lisääntyivät, jolloin sijaishuollon tarve tuli näkyviin herkemmin. Tutkimuksessa oli mukana lapsia, joiden tausta oli keskenään samantyyppinen. (Brännström, Hjern & Vinnerljung 2011, 3–4.)

Investing in a formal relationship -artikkelissa aiheena on ammatillisten ja vapaaehtoisten tukihenkilöiden tärkeys laitoshoidossa olevan nuoren, heidän perheidensä ja hoitolaitoksen välillä. Tutkimuksessa oli haastateltu 23 tukihenkilöä, tutkimus oli osa laajempaa Ruotsissa tehtyä projektia. Tutkimuksessa tutkittiin 14–20 -vuotiaita nuoria, 23 tyttöä ja 23 poikaa. Tutkimuksessa tukihenkilöt nähtiin tärkeänä, mutta liian vähän hyödynnettyinä resurssina. Tutkimuksen mukaan tukihenkilöt voivat kehittää pitkäkestoisia ja aitoja suhteita, jotka perustuvat luottamukseen, tukeen ja vastavuoroisuuteen tuettavan kanssa. (Degner, Henriksen & Oscarsson 2010, 1, 5, 19.)

Anne Tuomikanta (2011) on tehnyt pro gradu -tutkielman otsikolla *Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon tukitoimena*. Tutkimus liittyy Suomessa puhuttuun lasten pahoinvointiin. Tuomikannan tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, ”voidaanko tukihenkilötoiminnalla auttaa lapsia ja nuoria, onko tukihenkilöitä riittävästi ja miten vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta eroavat toisistaan”. Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksasta lastensuojelun sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta, jotka on analysoitu induktiivisella sisällönanalysillä. Tutkimuksen tuloksina selvisi, että tukihenkilötoiminta on pääosin toivottu, pidetty ja tuloksellinen tuki. Vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta eroavat tavoitteiltaan toisistaan. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää muun muassa tukihenkilötoiminnan kehittämiseen. (Tuomikanta 2011, 1-2, 32–33.)

Tarja Raappana (2014) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan kainuulaisten poikien kokemuksia lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta. Tutkimuksen aihe on lähtenyt siitä, että nuorilla ei ole käytössä yhteisön tuomaa tukea kuten aiemmin sekä siitä, että nuorten hyvinvointi on vähentynyt. Tutkimuksen tarkoituksena on saada lastensuojelun avohuollossa olevien kainuulaisten poikien ääni kuuluviin. Tutkimuksessa selvitetään millaisena pojat kokevat ammatillisen tukihenkilötoiminnan sen eri vaiheissa sekä ”millainen on poikien kokemus osallisuudesta lastensuojelun avohuollon tukitoimenpidettä järjestettäessä”. Tutkimuksen aineistona on kuuden kainuulaisen maaseutukunnassa asuvan 11–17 -vuotiaan pojan teemahaastattelut. Tutkimuksen mukaan kaikki nuoret olivat hyötynet tukihenkilöstä ja olivat pääosin tyytyväisiä toimintaan. Tutkimukseen osallistuneet pojat kokivat, että heidän mielipidettä on kysytty. Aidon kohtaamisen ja tiedon saannin tutkimukseen osallistuneet kokivat puutteellisina. (Raappana 2014, 1–4, 43–51.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä Nuorisotutkimusseura ovat toteuttaneet hankkeen Nuoret ja palvelujärjestelmä. Hankkeen pyrkimyksenä on ollut täydentää aiempien selvitysten antamaa kuvaa syrjäytymisvaarassa olevista nuorista sekä sosiaali- ja terveystalvelujen käytöstä ja kustannuksista. (Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015, 9–11.) Osana hanketta Sanna Aaltonen ja Päivi Berg tutkivat nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamisia. Tutkimuksessa esiin nousi lasten ongelmien alkaneen heidän siirtyessään yläasteelle. Tyypillistä aineiston mukaan oli ongelmien päällekkäisyys, kasaantuminen ja pitkäkestoisuus. Käännekohtiksi mainittiin ihmissuhteet ja instituutioiden kuten lastensuojelun väliintulo. Aineistossa ehdotettiin koulun toimimista kohtaamispaikkana, jossa voisi tavata koulun ulkopuolista henkilöä kuten tukihenkilöä. Lapset toivoivat keskusteluihin läheisempää henkilöä kuin mitä koulukuraattori on. (Aaltonen & Berg 2015, 102–104.) Tukihenkilötoiminta aloitetaan tyypillisesti yläasteikäisen nuoren kohdalla ja kuten hankkeessakin on noussut esille ongelmien päällekkäisyys, kasaantuminen ja pitkäkestoisuus ovat tyypillisiä piirteitä sosiaalihuollon ja lastensuojeluna asiakkaille.

3.2 Lapsen sosiaalinen tukeminen

Sosiaalisen tuen nähdään olevan yhteydessä yksilön persoonalliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttaa käyttäytymiseen, jonka vuoksi muiden ihmisten mielipiteillä ja tuella on suuri merkitys yksilön itsearvostuksen muodostukseen. (Salmela 2006, 29.) Sosiaalinen tuki on myös perusta poikkeuksellisille teoille hätätilanteissa (Albrecht & Goldsmith 2011, 335).

Sosiaalisella tuella käsitetään erilaisia sosiaalisen tuen muotoja. (Salmela 2006, 27.) Sosiaalinen tuki on ihmisten, lähiyhteisöjen ja julkisen järjestelmän toimintoja, joiden avulla tuetaan elämänhallinnan itsenäisyyttä. Sosiaalinen tuki on kulttuurisidonnaista. Se liittyy ihmisten elämäntilanteiden muutosmahdollisuuteen ja kykyyn tehdä itseään ja kanssaihmiä koskevia ratkaisuja. Kinnusen mukaan sosiaalinen tuki on myös toiminnallinen käsite, joka ”viittaa käytäntöihin, joiden kautta ihminen itse, hänen lähiyhteisönsä, yksityiset tai julkiset toimijat pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvoinnin”. Sosiaalinen tuki voi olla aineellista, tiedollista, taidollista, henkistä tai emotionaalista. Sosiaalinen tuki on vuorovaikutteista toimintaa. (Kinnunen 1999, 102–103.)

Sosiaalinen tuki voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäinen luokka on globaali sosiaalinen tuki, joka on yleistä tukea ja sisältyy kaikkiin tuen osa-alueisiin. Toisessa luokassa sosiaalinen tuki nähdään käsitteellisenä tai operationaalisena yleisten tai erityisten sosiaalisten suhteiden olemassaolona tai määränä. Erityisiä sosiaalisia suhteita ovat esimerkiksi ystävyysuhteet ja sukulaisuus. Sosiaalista tukea voidaan tässä luokassa tarkastella määrittelemällä ja mittaamalla sosiaalisten suhteiden rakennetta. Kolmanneksi sosiaalisella tuella tarkoitetaan konkreettista emotionaalisen tai informatiivisen avun saamista. Informatiivinen apu sisältää neuvojen ja henkilökohtaisen palautteen antamista sekä instrumentaalista tukea, jota on vastuun kantaminen esimerkiksi kotitöistä. Sosiaalisen tuen alueisiin kuuluvat siis 1) sosiaaliset suhteet, joita ovat suhteiden olemassaolo niiden määrä ja tyyppi, 2) sosiaalinen tuki, joka tarkoittaa sosiaalisen tuen tyyppiä, lähdettä ja määrää tai laatua sekä 3) sosiaalinen verkosto, johon kuuluu esimerkiksi verkoston koko, tiheys, monimuotoisuus, molemminpuolisuus ja kesto. (House, Kahn, McLeod & Williams 1985 Salmelan 2006, 27–28 muk.) Gottliebin ja

Bergenin (2010) artikkelin *Social support concepts and measures* (Sosiaalisen tuen käsitteet ja toimenpiteet) mukaan sosiaalinen tuki on riippuvainen useista persoonallisista, ympäristöllisistä ja kulttuurisista tekijöistä. Sosiaalisen tuen ei voida olettaa olevan pysyvää sosiaalisessa verkostossa. Artikkelissa kerrotaan sosiaalisen tuen, sosiaalisen verkoston ja sosiaalisen integraation olevan kolme eri termiä, jotka tarkoittavat kolmea erilaista näkökulmaa tutkimukseen, jonka sisällä on ihmisten henkilökohtaiset yhteisöt. Luonnollisessa ympäristössä sosiaalinen tuki nousee henkilökohtaisista suhteista. Artikkelin mukaan läheisten ihmissuhteiden emotionaalinen tuki on heikentynyt, kun taas muodollinen sosiaalisten suhteiden vahvistaminen on lisääntynyt. Sosiaalinen tuki ei ole palveluntarjoajan hyödyke, joka siirtyy vastaanottajalle, vaan se on ilmaisu keskinäisyydestä ja kiinnittymisestä osapuolten välisessä suhteessa. (Bergen & Gottlieb 2010, 511–512.)

Sosiaalinen tuki voidaan jakaa myös määrälliseen sosiaaliseen tukeen ja laadulliseen sosiaaliseen tukeen. Laadullinen sosiaalinen tuki voi olla ehdotonta tai ehdollista tukea sen mukaan, saako yksilö tukea ehdoitta vai joutuuko hän ansaitsemaan tuen toimimalla tietyllä tavalla. Ehdottomassa tuessa yksilö hyväksytään sellaisena, kun hän on, ilman ehtoja, kun taas ehdollisessa tuessa hyväksyntään liittyy ehtoja. Positiiviseen sosiaaliseen tukeen kuuluu määrällinen elementti eli ihmisten määrä sekä laadullinen elementti eli tuen ehdottomuus. Ehdoton tuki sisältää hyväksyvän, tunneperäisen, vahvistavan ja auttavan näkökulman. Ehdoton tuki osoittaa yksilön arvoa ihmisenä. Ehdottoman tuen tulee olla sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta positiivista, jolloin sosiaalinen tuki vaikuttaa myönteisesti sekä yksilön että ympäristön hyvinvointiin. Ehdollinen tuki ei ole positiivista sosiaalista tukea, koska tällöin yksilö joutuu muuttamaan minäänsä saadakseen hyväksyntää. Sosiaalisen tuen puute ja roolien ristiriitaisuus voivat aiheuttaa lapsissa ja nuorissa ahdistusta omasta minuudesta. Nuori voi muuttaa omia ajatuksiaan, jos häntä ei hyväksytä sellaisena, kun hän on. Vahva ehdollinen tuki kertoo alhaisesta hyväksynnästä ja alhaisesta kannustuksesta, jotka voivat vaikuttaa vakavasti lapsen ja nuoren kehitykseen. Ehdollinen tuki voi jatkua pitkään, jolloin seuraamuksena voi olla itsearvostuksen heikkeneminen, toivottomuus, kielteiset tunteet ja jopa itsemurha-ajatukset. (Harter 1985; Harter 1993; Harter, Marold & Whitesell 1992; Harter, Marold, Whitesell & Cobbs 1996 Salmelan 2006, 30–33 muk.)

Albrecht ja Goldsmith ovat jakaneet sosiaalisen tuen seuraavasti: Enacted support eli säädetty tuki, joka sisältää informatiivisen tuen kuten neuvot ja tiedot. Henkinen tuki sisältää huolehtimisen ja hyväksymisen, konkreettinen tuki taas pitää sisällään resurssien tarjoamisen ja avustamisen tekemisessä. Viimeisenä on arviointituki, joka auttaa tulkitsemaan tapahtumaa tai arvioimaan selviytymismahdollisuuksia. (Albrecht & Goldsmith 2011, 337.)

Cheng (1998) on tutkinut artikkelissaan *Getting the right kind of support: Functional differences in the types of social support on depression for Chinese adolescents* (Oikeanlaisen tuen saaminen: funktionaaliset erot kiinalaisten nuorten masennuksen sosiaalisen tuen tyypeissä) suhteiden sosiaalisen tuen eri puolia sekä masennuspisteiden muutoksia kuuden kuukauden aikana. Tutkimukseen osallistui 172 kiinalaista 12-17 -vuotiasta poikaa ja tyttöä. Tutkimuksessa tutkittiin verkon tukea, instrumentaalista hyväksytyä tukea, sosio-emotionaalista hyväksytyä tukea ja koettua tukea. Sosiaalisen tuen merkitystä arvioitiin kiinalaisten nuorten otoksessa. Sosiaalisten suhteiden vaikutus kiinalaisille nuorille on merkittävä, jonka vuoksi sosiaalisen tuen vaikutusta on haluttu tutkia kiinalaisnuorten keskuudessa. Tutkimuksen tulokset paljastivat, että koettu tuki liittyi masennuksen vähenemiseen sekä pojilla että tytöillä. Lisäksi instrumentaalisen tuen käyttöönotto ennusti masennusta miespuolisille nuorille. Tulokset osoittavat koetun tuen ja sosio-emotionaalisen hyväksytyyn tuen liittyvän naispuolisilla nuorilla ajan myötä alhaisempiin masennustasoihin. Sosioemotionaalinen hyväksyty tuki on merkittävä ennustettaessa masennusta naispuolisilla nuorilla. Verkoston tuessa merkitystä on verkoston koolla ja sosiaaliin kontakteihin pääsemisellä. (Cheng 1998, 845–847.)

Kinnunen on jakanut sosiaalisen tuen käyttäjät viiteen ryhmään. Ensimmäinen käyttäjäryhmä on laaja-alainen welfare mix, jonka käyttäytymisessä korostuvat sosiaaliset tiedot, taidot ja taloudellinen riippumattomuus. Ryhmään kuuluvat saavat sosiaalisen tuen sukulaisten, tuttavien, naapureiden, järjestöjen sekä kunnallisten, valtiollisten ja yksityisten hyvinvointipalvelutuottajien kautta. Toinen käyttäjäryhmä on virallistajatyyppejä, joka turvautuu sosiaali- ja terveystoimen, kelan sekä työhallinnon palveluihin. Virallistajatyypillä lähiyhteisön tukijärjestelmät ovat riittämättömiä tai niitä

ei ole. Kolmantena ryhmänä on laaja-alaisen lähiyhteisöön tukeutuvien joukko, joille keskeinen osa sosiaalisesta tuesta muodostuu sukulaisten, naapurien ja tuttavien sekä kolmannen sektorin toimijoiden kautta. Neljänteen ryhmään kuuluu suppea lähiyhteisötyyppi, joille sukulaisten tuottama sosiaalinen tuki on isossa roolissa. Viimeisenä ryhmänä Kinnunen nostaa esille ulkopuolisten ryhmän. Ryhmään kuuluvat kokevat jäävänsä sosiaalisen tuen järjestelmien ulkopuolelle. Tälle ryhmälle on tyypillistä alhaisempi koulutustaso ja vähäiset taloudelliset resurssit. (Kinnunen 1998, 91–92.) Sukulaisten ja tuttavien merkitys sosiaalisen tuen tuottamisessa koetaan keskeisenä. Sukulaisuus ja tuttavuus on enemmän käytetty sosiaalinen tuki kuin esimerkiksi naapurustoon perustuva sosiaalinen tuki. (Kinnunen 1998, 79–81.) Sosiaalisen tuen merkitys vaihtelee sosiaalisissa suhteissa ja läheisillä henkilöillä onkin suurempi merkitys sosiaalisessa tuessa kuin vieraammilla (Harter 1999 Salmelan 2006, 29 muk.).

Lasten ja nuorten elämässä ajatellaan tyypillisesti olevan neljä tärkeää tuen tahoa. Nämä ovat vanhemmat, opettajat, luokkatoverit ja läheiset ystävät. Luokkatoverit ja läheiset ystävät ovat vertaistuen lähteitä. Luokkatoverien tuki on yleisesti ottaen hyväksyttävää tukea ja läheisten ystävien tuki on enemmän emotionaalista tukea. Nuoruusiässä merkittävimpiä tuen lähteitä ovat vertaistuki ja vanhempien tuki. (Harter 1985 Salmelan 2006, 29–30 muk.) Yksi läheisimmistä sosiaalisista suhteista on ystävyysuhde, jolla tarkoitetaan vastavuoroista ja läheistä emotionaalisesti lämmintä perheen ulkopuolista suhdetta (Laine 2005, 144). Tällaisia eivät ole ainoastaan nuoren suhteet ikätovereihin, vaan ystävyysuhde voi olla myös nuoren läheinen suhde perheen ulkopuoliseen aikuiseen (Korkiamäki & Kallio 2017, 74). Ystävyys lisäksi ihminen kaipaa myös hyvien kavereiden ja toverien muodostamaa sosiaalista verkostoa. Ihminen toimii eri tavoin erilaisissa yhteisöissä esimerkiksi lapsi koulussa tai kotona. (Laine 2005, 144–145.) Läheisellä ystävyydellä on merkitystä lapsen ja nuoren emotionaaliselle kehitykselle, muut suhteet tukevat sosiaalista kehitystä. Positiiviset kontaktit ystävien ja kavereiden kanssa luovat perustan henkiselle hyvinvoinnille ja tasapainoisen persoonallisuuden rakentumiselle. (Laine 2005, 175.) Mikäli lapsella ei ole myönteisiä ystävä- ja kaverisuhteita on lapsen vaikea oppia solmimaan ja ylläpitämään läheisiä suhteita ikätovereihin. Tämä taas lisää sosiaalista tyytymättömyyttä ja sopeutumisoongelmia. (Laine 2005, 177.) Ystävyys- ja kaverisuhteista ulkopuolelle

jääminen heikentää lapsen ja nuoren emotionaalisesti ja sosiaalisesti suotuisaa kehitystä. Ongelmia näkyy lapsen ja nuoren itsearvostuksessa ja sosiaalisessa käyttäytymisessä sekä ajautumisena emotionaalisesti ahdistavampaan tai aggressiivisuutta lisäävään tilanteeseen. (Laine 2005, 232.) Tukihenkilö voi toimia lapsen ja nuoren aikuisen ystävänä tuoden perustan henkisellet hyvinvoinnille ja tasapainoisen persoonallisuuden kehittymiselle.

Sosiaaliseen tukeen vaikuttaa rajoittavasti tukea tarjoavien henkilöiden, kuten vanhempien, omat psykososiaaliset ongelmat sekä kokemukset tuen laadun ehdollisuudesta. Näin ollen sosiaalisten suhteiden määrä ei kerro riittävästi sosiaalisen tuen riittävyydestä, vaan merkitystä on myös sosiaalisen tuen laadulla. (Salmela 2006, 30.) Nuoruusiä vaikuttaa lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin. Perhe on yleensä lapsen ensimmäinen ja pitkäkestoisin sosiaalisen tuen lähde. Nuoruusiässä tätä suhdetta muokataan uudelleen ja nuori irtaantuu vanhemmistaan. Suurimmassa osassa perheitä lasten ja vanhempien suhteet ovat nuoruusiän aikanakin hyvät. Osalla nuorilla ja vanhemmilla suhde heikkenee. Syynä saattaa olla esimerkiksi rikollisuus tai psyykkiset häiriöt. Myös yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset voivat vaikuttaa perheen sisäisiin suhteisiin. Perhesuhteet ovat moninaistuneet, on tuen puutetta ja sosiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet. Vanhempien tuella on suuri merkitys lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille. Mikäli vanhempien ja lapsen suhde ei toimi, nuori epäonnistuu todennäköisemmin myös muiden sosiaalisten suhteiden luomisessa. (Salmela 2006, 34–35.) Tätä puuttuvaa suhdetta voidaan tukea perheen ulkopuolisen aikuisen, kuten tukihenkilön, avulla.

Yhteiskunnassa auttamisjärjestelmä koostuu julkisista palveluista, vapaaehtoisten tuesta ja lähipiirin antamasta avusta. Yleensä ihmisillä on ympärillään henkilökohtainen verkosto, joihin on henkilökohtainen ja läheinen suhde. Nykyisessä auttamisjärjestelmässä julkisilla sosiaali- ja terveystalveilla on suuri merkitys ihmisten auttamisessa. (Kinnunen 1998, 77; Korhonen 2012, 8.) Epävirallinen ja virallinen sosiaalinen tuki nähdään eri tavoin merkitykselliseksi. Virallisessa sosiaalisessa tuessa tärkeää on koulutukseen perustuva ammattitaito, hallinnon osaaminen ja käytännön työssä hankittu kokemus. Ammatillisuus määrittää osaltaan asiakkaan ja työntekijän välistä suhdetta. (Kinnunen 1998, 105.) Sosiaalinen tukeminen on yksilöllisempää kuin

muu auttamistoiminta ja sitä leimaa arkielämä ja sitoutuminen. Arkielämän kokemuksia ei voi ongelmitta siirtää ammattityöntekijän vastaanotolle, jonka vuoksi asiat on parempi käsitellä siellä missä ne syntyvät. Luonnolliset auttamisen verkostot eivät aina ole kattavia, eikä niitä myöskään voi kuormittaa rajattomasti. Tässä kohtaa tukihenkilö voi auttaa arkielämän selviytymisessä. (Lehtinen 1994, 13–14.) Tukihenkilö tukee lasta antamalla lapselle aikaa ja läsnäoloa. Lastensuojelun ja sosiaalihuollon asiakkaana olevilla lapsilla on usein liian vähän heitä tukevia aikuisia. Vanhemmilla ei ole riittävästi aikaa tai voimavaroja huomioida lasta ja olla lapselle läsnä, eikä tukea löydy myöskään lähiverkostosta. Tukisuhteessa tuettava saa tukihenkilön jakamattoman huomion. (Korhonen 2012, 39.)

Heikkinen (2007, 61–62) on raportissaan nostanut esiin nuorten kohdalla kohtuullisen hyvin toimivan intensiivisen tuen interventiomallit, jotka sisältävät muun muassa seuraavia piirteitä:

- Nuorella on mahdollisuus ottaa yhteyttä useasti viikon aikana, tarvittaessa päivittäin.
- Viikkotapaamiset ja kotikäynnit perheessä ovat mahdollisia.
- Nuoren kanssa on mahdollista käyttää kokonaisia ja peräkkäisiä päiviä yksilötapaamisiin, vertaisryhmätoimintaan tai leireihin.
- Tarjottava tuki on suunnitelmallista, arvioitua ja tavoitteellista ja sillä on selkeä aikaraja.
- Tuki sisältää kotiin, kouluun ja vertaisryhmään vaikuttamisen.
- Tuki sisältää kommunikatiivista, terapeutista ja toiminallista tukea sekä niin tapauskohtaista kuin ryhmäkohtaista tukea.
- Tukityö toteutetaan lähiyhteisössä, lähellä nuoren kotia ja koulua.
- Palvelut on rajattu intensiiviohjelman ajan tulemaan yhdestä paikasta.
- Työtiimi on ajallisesti joustava ja nopeasti reagoiva.

Edellä mainitut piirteet tulevat selkeästi esille tukihenkilötoiminnassa.

Mikkosen väitöskirjan mukaan sosiaaliset verkostot ovat viime vuosina vähentyneet. Nykyään sosiaalisia verkostoja käytetään sosiaalityössä asiakkaiden kokonaisvaltaisessa tukemisessa ja syrjäytymisen ehkäisyssä. Sosiaaliseen tukeen kuuluu kaikki tukitoimet, jotka auttavat tuen tarpeessa olevan selviytymistä. Sosiaalinen tuki toimii yleensä

4 RAPORTIT SOSIAALITYÖN DOKUMENTOINTINA

Toisena näkökulmana työssäni ovat dokumentointi, joihin myös raportointi kuuluu. Vuonna 1937 voimaan tullut lainsäädäntö teki sosiaalityöstä aiempaa enemmän lakiin perustuvaa, jolloin sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde alkoi määrittyä lain mukaisesti. Tämän jälkeen työn tekeminen ilman papereita ei ole ollut enää mahdollista ja byrokratia on vain kasvanut. (Satka 1997, 29.) Dokumentoinnilla eli tekstien kirjoittamisella on merkittävä rooli lastensuojelun sekä sosiaalihuoltolain mukaisessa työssä. Päätökset ja niiden valmistelut perustuvat kirjattuun tietoon, jonka vuoksi kirjaaminen on osa kaikkia työprosesseja. Dokumentointia ohjaa laki sosiaalihuollon asiakirjoista (254/2015).

Asiakaskirjalla tarkoitetaan 3§:n kohdan seitsemän mukaan viranomaisen ja yksityisen järjestämään sosiaalihuoltoon liittyvää, julkisuuslain 5§:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiakirjaa, joka sisältää asiakasta tai muuta yksityishenkilöä koskevia asiakastietoja. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254.) Lastensuojelun käsikirjan mukaan

”sosiaalihuollon asiakirjalla tarkoitetaan asiakirjaa, joka on viranomaisen tai sen palveluksessa olevan laatima tai joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muutoin viranomaisen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa ja joka on viranomaisen hallussa. Myös viranomaisen antaman toimeksiannon perusteella laadittu asiakirja on viranomaisen asiakirja, samoin kuin toimeksisaajan hallussa olevat toimeksiantoon liittyvät asiakirjat.”

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) antaa ohjeita asiakirjojen kirjaamiseen. Kirjaamisella tarkoitetaan kohdan kahdeksan mukaan merkintöjen tekemistä asiakirjaan. 4§:n mukaan

”sosiaalihuollon ammatillinen henkilöstö sekä avustava henkilöstö, joka osallistuu asiakastyöhön, ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5§:n mukaisesti.”

5§:n mukaan terveyden ja hyvinvoinnin laitos antaa tarkemmat määräykset kirjausten rakenteesta ja merkittävistä tiedoista. 6§:n mukaan asiakirjoissa tulee käyttää selkeää ja ymmärrettävää kieltä sekä yleisesti hyväksytyjä käsitteitä. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254.)

Dokumentointi on asiakastyön näkyväksi tekemistä. Esiin tulee asiakasta koskeva tieto sekä asiakasprosessi. Sosiaalihuollossa työskenteleviltä edellytetään ymmärrystä tekstien merkityksestä, sillä arviointien, suunnitelmien ja päätösten tekeminen ei onnistu ilman dokumentointia. (Laaksonen ym. 2011, 12.) THL:n raportissa dokumentointi sanana on selitetty seuraavasti:

”Dokumentointi tarkoittaa asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista sekä asiakassuhteessa ja palvelutapahtumissa syntyvien tietojen, kuvien ja äänitteiden tallentamista. Erilaiset asiakirjat tukevat työntekijää lainmukaisissa työprosesseissa, niihin liittyvässä päätöksenteossa sekä päätösten valmistelussa. Asiakkaalle erilaisilla asiakirjoilla voidaan kuvata ja todentaa asiakasprosessin tapahtumia ja kulkua. Dokumentoinnin avulla lisätään asiakkaan luottamusta sosiaalihuollon työprosessissa.”
(Laaksonen ym. 2011, 14.)

Lastensuojelussa dokumentin tärkeimpinä tavoitteina on lapsen äänen kuuluviin saaminen sekä lapsen ja perheen osallisuuden parantaminen ja mielipiteiden näkyväksi tekeminen. Dokumentin tarkoitus on myös tiedon jakaminen ja säilyttäminen sekä tietopohjan antaminen asiakastyön kehittämiseksi. Dokumentoinnin kautta tuotetaan myös tietoa laadusta ja dokumenteista tulisikin ajoittain poimia tietoa muun muassa siitä, miten lapsilähtöinen työ on toteutunut. (Lastensuojelun käsikirja, 2017.)

Sosiaalihuollon tiedonhallintaa ohjaavat lait. Julkisuuslain (1999/621) lähtökohtana on toiminnan avoimuus ja tietojen julkisuus. Poikkeuksena ovat salassa pidettävät asiakirjat, joihin sosiaalihuollon asiakirjat kuuluvat. Henkilötietolaissa (1999/523) säädetään hyvästä tietojenkäsittelytavasta, joka on lähes sama, kun julkisuuslain hyvä tiedonhallintatapa. Tietohallintolaki (2011/634) tehostaa julkista toimintaa sekä parantaa kansalaisille tarjottavien palvelujen laatua ja saatavuutta. Asiakastyön dokumentointi on

välttämätön osa sosiaalihuollon työtä. Vastuu kirjaamisesta on työntekijällä. (Laaksonen ym. 2011, 10.)

Lastensuojelulain (2007, 33§) mukaan lastensuojelun työntekijöiden tulee merkitä lasta tai nuorta koskeviin asiakaskirjoihin lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tai nuoren tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta välttämättömät tiedot. Näihin lain tarkoittamiin tietoihin tulkitsen kuuluvaksi myös tukihenkilöiden raportit, joiden perusteella arvioidaan tuettavan tarvitsemia palveluita. Laki määrittää sen, että yksityisen palveluntuottajan on vastattava tietojen kirjaamisesta ja niiden toimittamisesta palvelunjärjestäjälle. Laki ei kuitenkaan ohjaa, mitä palveluntuottajan tulee kirjata. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015, 4§; 24§.)

Asiakastietojen käsittelyssä ja säilyttämisessä noudatetaan lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja tietosuoja lakia. Asiakasrekisteriin tulee tallentaa vain toiminnassa tarpeellista tietoa. Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille salassapitovelvollisuuden vuoksi. Asiakkaalla on kuitenkin oikeus tarkastaa itseään koskevat tiedot. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 1999, luku 3 ja 6.) Kunnan ostaessa palvelua yksityiseltä palveluntuottajalta on molempien osapuolten säännönmukaisesti välttämätöntä antaa salassa pidettäviä tietoja toisilleen. Toimeksiantosuhteessa voidaan lain mukaan aina luovuttaa tehtävän suorittamiseksi välttämättömät salassa pidettävät tiedot ja vastaavasti saada palvelun tuottamisessa syntyneet tiedot. Asiakslain veloitteet koskevat myös yksityisiä palveluntuottajia. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 1999, 26§; Laaksonen ym. 2011, 19.)

Aino Kääriäinen (2003) on kirjoittanut väitöskirjan *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina, dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka*. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, mikä on dokumentoinnin merkitys lastensuojelun tiedonmuodostuksessa ja ammattikäytännöissä. Tutkimuksen aineisto koostuu lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden laatimista asiakastietojärjestelmään tallennetuista muistiinpanoista ja huostaanottopäätöksistä. Tutkimuksen aineistona on 20:n

huostaanotetun lapsen asiakirjat, yhteensä 1613 asiakirjatulostussivua. Aineisto on kerätty 1990 -luvun lopusta 2000 -luvun alkuun. Tutkimusmenetelmänä on diskurssianalyysi. Tutkimuksen perusteella dokumentointi on keskeinen tiedon prosessoinnin alue. Dokumentointi on väline työn tekemiseen ja sitä kautta muodostetaan ymmärrys sekä kerätään ja tallennetaan tietoa ja suunnitellaan toimintaa. (Kääriäinen 2003, 3–6, 171.)

Kääriäisen (2003, 165) mukaan tekstien kirjoittaminen on osa sosiaalityön käytäntöä kuten tapaamisetkin. Kääriäinen on tutkimuksensa perusteella todennut kirjaamistapojen olevan käytännöllisiä ja käytäntöön sidottuja. Hyvän dokumentoinnin tulisi tutkimuksen mukaan tulla työn sisältä, tarpeesta tukea asiakkaan hyvinvointia ja arjessa selviytymistä. Kääriäinen nostaa tutkimuksessa esiin nousseita ajatuksia ja kehittämisehdotuksia. Kääriäisen mukaan tekstin tulisi olla ymmärrettävästi kirjoitettua ja lähellä asiakkaan arkea. Toiseksi huomiota tulisi kiinnittää enemmän lapsen äänen kirjaamiseen. Kolmanneksi hän nostaa esiin, ettei ole tarkoituksenmukaista kirjata kaikkea, eikä se olisi mahdollistakaan. Kirjattavien asioiden valitseminen on kuitenkin vallan ja vastuun käyttöä, joka on huomioitava kirjoitettaessa, tässä voisi tutkimuksen mukaan auttaa asiakkaan ottaminen mukaan kirjaamiseen tai edes tekstin luetuttaminen asiakkaalla. Neljänneksi Kääriäinen nostaa esiin kirjoittamisen olevan yhtä tärkeää kuin lukeminenkin. Näin tekstistä löytyy eri teemoja, joka auttaa työskentelyn suunnittelussa ja palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa. Viimeiseksi Kääriäinen kirjoittaa tekstien lukemisen ajallisesti ”vastakarvaan” tuovan esiin syy-seuraussuhteita. Lastensuojelun dokumentointi ei kerro automaattisesti, että työ tulisi hyvin tehdyksi, eikä myöskään toisinpäin eli puutteet dokumentoinnissa eivät kerro siitä, että toiminta asiakkaan kanssa olisi huonoa tai epäammattillista. (Kääriäinen 2003, 179–182.)

Kääriäinen (2006) tutkii artikkelissa *Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa*, millaisia merkintöjä lapsista on kirjattu heidän lastensuojelun asiakkuudesta kertoviin asiakirjoihin ja mitä niistä voi päätellä kirjaamisen tarkoituksesta. Kääriäisen mukaan lasten näkymisen tutkiminen kertoo enemmän kirjoittajan tekemistä valinnoista kuin lapsista itsestään. Asiakirja-aineistosta Kääriäinen löysi aktiivisena subjektina ja tiedontuottajana toimivan lapsen. Lapsen kirjaamiseen asiakirjoihin vaikutti artikkelin mukaan lapsen ikä

sekä asiakkuuden vaihe. Lapsen kirjaaminen asiakirjoihin tuli usein lakien kautta kuten kuulemistilaisuudet. Sijaishuollon aikana lapsen kuuleminen lisääntyi. Sosiaalityössä tekstit toimivat tiedonmuodostuksen välineinä ja toimenpiteiden perusteluina asiakastyötilanteissa. Lapsilähtöisyyden korostuminen muokkaa dokumentointia lapsikeskeisemmäksi. (Kääriäinen 2006, 45–48, 65–67.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut vuonna 2011 raportin otsikolla *Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa, opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen*. Sosiaali- ja terveysministeriö hallinnoi Sosiaalialan tietoteknologiahanketta (Tikesos-hanke), jonka yhtenä tehtävänä on ollut luoda sosiaalihuollon asiakastyön dokumentointiin välineitä ja keinoja, joiden kautta voitaisiin yhdenmukaistaa asiakastietojen käsittelyä. Raportissa kuvataan asiakastiedon käsittelyyn vaikuttava lainsäädäntö, pohditaan asiakkaan osallisuutta dokumentoinnissa ja dokumentoinnin merkitystä asiakastyön kuvaajana. Julkaisun tavoitteena on ohjeistaa hyvän dokumentoinnin kulttuuriin ja vakiinnuttaa laadukkaiden asiakirjojen kirjoittaminen osaksi sosiaalihuoltoa. Dokumentointi on yksi tärkeä osa sosiaalityön asiakastyössä ja se vaatii huolellisuutta ja osaamista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa käsitellään dokumentointia sosiaalihuollon kokonaisuudessa. (Laaksonen ym. 2011, 3, 6–7.)

Miten asiakastyössä sitten tulisi kirjata? Laaksonen ym. mukaan teksti tulisi suunnata ensisijaisesti asiakkaalle. Kirjoittamisessa joutuu tekemään valintoja siitä, mitä kirjoittaa. Päättäessään kirjoittaa jostakin asiasta voi jokin toinen asia jäädä kirjoittamatta. Kirjoittaja tulee se, mistä on puhuttu ja muistettava, että lukija harvoin on sosiaalialan ammattilainen. (Laaksonen ym. 2011, 38–39.) Kirjatun tiedon tulee olla ymmärrettävää ja saatavissa oikeaan aikaan, jotta tietoa voidaan hyödyntää oikea-aikaisesti. Asiakastietoa tarvitaan asiakastyössä, sen kehittämässä ja se toimii myös todisteena tehdystä työstä ja sen perusteista. Asiakkaiden muuttaessa kunnasta toiseen ja ostopalvelujen lisääntyessä tallennettua tietoa tarvitaan myös kuntaorganisaation ulkopuolella. Tällöin tietoja vaihdetaan usein puhelimitse ja paperitulosteilla, jolloin tieto ei aina ole käytettävissä sillä hetkellä, kun sitä tarvitaan. (Lehmuskoski 2017, 420.) Hallintolain (2003, 9§) mukaan viranomaisen on käytettävä kirjauksissa asiallista,

selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Asiakkaiden osallisuus dokumentointiin lisää heidän luottamustaan, eikä asiakkaalle tule yllätyksiä siitä, mitä on kirjoitettu. Asiakirjoihin ei saa kirjata asioiden käsittelyn kannalta virheellistä, tarpeetonta, puutteellista tai vanhentunutta tietoa (Laaksonen ym. 2011, 41–43.)

Sosiaalityöntekijä joutuu kokoamaan asiakasta koskevan tiedon eri lähteistä. Erityisesti tärkeää kirjattu tieto on työntekijän vaihtuessa. Dokumentoimaton työ on käytännössä tekemätöntä työtä, koska työ ei tule näkyväksi. Dokumentit voivat viedä asiakkaan tilannetta parempaan tai pahemmassa tapauksessa huonompaan suuntaan. Kirjaukset nousevat isoon rooliin siinäkin kohtaa, jos työntekijä ja asiakas ovat eri mieltä palvelujen tarpeesta. Dokumentoinnilla on merkitystä myös, jos asioita viedään oikeuteen. Dokumentti voi olla todisteena työntekijän tekemästä työstä toimien yhtenä ammatillisen tiedontuotannon menetelmänä. Lehmuskoski nostaa kirjoituksessaan esiin Tikesos-hankkeessa tehdyn kirjaamisoppaan, joka valmentaa asiakirjojen kirjaamiseen eli dokumentointiin sekä Kansa-koulu -hankkeen, jossa ammattilaisia valmennetaan kirjaamiseen. (Lehmuskoski 2017, 418–419.) Tulevaisuudessa tavoitteena onkin saada valtakunnallinen asiakastiedon arkisto, johon kaikki sosiaalihuollon palvelunantajat tallentavat asiakastietonsa. Arkisto tulee osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon Kanta-palveluja. Yhteisten kirjaamiskäytäntöjen puuttuessa erot kirjaamisessa voivat olla suuriakin, joka voi aiheuttaa ongelmia tiedon tulkinnassa. (Lehmuskoski 2017, 421.)

Dokumentointi on osa tukihenkilötoimintaa. Vapaaehtoiset ja ammatilliset tukihenkilöt tallentavat tuettavan henkilötiedot, tukihenkilösopimukset sekä tukisuhteeseen liittyvät raportit ja lomakkeet. Asiakassuhteen päättymisen jälkeen tukihenkilöt hävittävät heillä olevat tiedot asianmukaisesti. Tukihenkilön tulee toimittaa työstään sovitusti kirjallinen selvitys. Raporttiin ei kuitenkaan ole olemassa selkeitä ohjeita. Lastensuojelun tukihenkilön käsikirjan mukaan tukihenkilön tulee kirjata, milloin on tavannut tuettavaa ja mitä he ovat tehneet. Tarvittaessa voi kirjata myös muita tuettavaan elämään tai tukisuhteeseen liittyviä asioita. Kirjattavat asiat jäävät tukihenkilön harkittavaksi. (Korhonen 2012, 25.) Tukihenkilön raportit ovat yksi tiedon lähde. Tukihenkilön tulisi saada kirjauksen kautta välitettyä tietoa lapsen tilanteesta sosiaalityöntekijälle. Asiakasta

koskevan tiedon määrän kasvaessa, myös kirjaamisen tärkeys korostuu. (Lehmuskoski 2017, 418.)

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jossa pyritään ymmärtämään tutkittavan ilmiön merkitystä. Tarkoituksena on selvittää, miten lastensuojelun tukihenkilöiden raporteissa kuvataan tuettavaa ja tukihenkilötoimintaa. Haen tietoa muun muassa siitä, millaisena lasta tai nuorta kuvataan raporteissa ja mitä tuettavan kanssa on tehty. Tutkielman tutkimuskysymyksenä on:

Millaisena tuettava ja tukihenkilötoiminta näyttäytyy tukihenkilöiden raportoimana?

5.2 Aineisto

Kirjallinen tutkimusaineisto voidaan jakaa yksityisiin dokumentteihin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin. Yksityisillä dokumenteilla tarkoitetaan muun muassa kirjeitä, päiväkirjoja, sopimuksia ja esseitä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 96.) Tulkitsen raporttien kuuluvan yksityisiin dokumentteihin. Aineistona käytän yhden kunnan lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisen palvelun ammatillisten tukihenkilöiden raportteja. Aineistoon kuuluvat myös jälkihuolto nuorten tukihenkilöiden raportit. Tuettavien lasten iät ovat 12 ikävuodesta 21 ikävuoteen. Aineiston keruun aikaan jälkihuollon ikäraja oli 21 vuotta. Raporttien käyttöön hain tutkimusluvan keväällä 2019. Aineisto on koottu yhden kuukauden raporteista. Aineistonani on 34 raporttia, jotka on kirjoittanut 19 eri kirjoittajaa. Tukihenkilöt ovat sekä miehiä että naisia. Otin aineistooni kaikki maaliskuussa 2019 kirjatut lastensuojelun avohuollon ja jälkihuollon sekä sosiaalihuoltolain mukaisten asiakkuuksien raportit, jotka on ostettu kuntaan ostopalveluna. Aineistooni otin samojenkin kirjoittajien raportit, koska sisällöllisesti raportit ovat erilaisia johtuen asiakkaiden erilaisista tilanteista.

Tukihenkilöraportteja kirjoitetaan erilaisilla otsikoilla. Aineistossani otsikot olivat seuraavia: yleinen raportointi, kuukausikooste, tukihenkilötyöraportti, koonti

ammattillisesta tukihenkilötoiminnasta, tapahtumat, kuukausiyhteenvedo, tukihenkilön työpäiväkirja, tukihenkilö-/tukihenkilöraportti, tukihenkilötoiminnan kooste ja tukihenkilön/-perheen kuukausiraportti.

Tarkastelin aluksi raporttien ulkomuotoa. 34 raportista viidessätoista käy raportin otsikossa ilmi kyseessä olevan tukihenkilöraportti. 33 raportissa luki alussa tuettavan nimi, yhdessä raportissa tuettava tuli ilmi vasta raportin tekstiosassa. Tukihenkilön nimi tuli alussa esille 12 raportissa, lopussa 12 raportissa ja tekstiosuudessa 8 raportissa. Kahdessa raportissa kirjoittaja ei käy ilmi ollenkaan.

Raportit koostuvat pääosin kuukauden ajan tapaamisista. Kaikissa raporteissa kävi ilmi minkä aikajakson tapaamisista raportti koostui. Raporttien pituudet vaihtelivat 1-3 sivun välillä. Raportin pituuteen vaikuttivat muun muassa tapaamisten tiiviys, kirjoittajan kirjoitustyyli ja palvelun tuottajien valmiit raporttipohjat. Raporttien tyylit olivat erilaisia johtuen palvelun tuottajien erilaisista raporttipohjista. 15 raportissa oli tapaamiskertakohtainen raportti, kuusi raporttia oli kirjoitettu yhteenvedona ja 13 raporttia tapaamiskertakohtaisesti sekä lisäksi lyhyt yhteenvedo. Kahdessa raportissa oli kirjattuna jatkosuosituksia. Olen numeroinut raportit satunnaisessa järjestyksessä ja koodannut ne tämän mukaisesti koodeilla R1-R34.

Raporteista neljäntoista oli kirjoitettu näkyväksi tukihenkilötoiminnan tavoitteet. Tavoitteita oli kuvattu esimerkiksi seuraavasti:

”Tapaamisilla tehdään tuettavalle mieluisia arkeen liittyviä asioita ja näin toiminnasta muodostuu yksilöllinen palvelu. Toiminnan lomassa keskustellaan tuettavan elämään liittyvistä asioista, kuten koulusta, kavereista ja asumisesta kahdessa perheessä. Tavoitteena on vahvistaa tuettavan itsetuntoa ja luodaan tuettavan uskoa omaan osaamiseen.” (R3)

Tukihenkilötoiminnassa tavoitteena vaikuttaa usein olevan tuettavan itsetunnon vahvistaminen ja tukeminen.

”Tukihenkilötoiminnan tarkoituksena ja tavoitteena on tuettavan minäkuvan ja itsetunnon vahvistaminen sekä ikätasoinen toiminnanohjaus.” (R5)

Tavoitteena on usein myös kouluun liittyvät toimet, jotka nousevat esiin seuraavassa tekstiotteessa.

”Tavoitteena on aktivoida tuettavaa koulunkäynnin suhteen... Tavoitteena on myös tukea tuettavaa sosiaalisten suhteiden tuottamien hankaluuksien kanssa keskustelemalla sekä kannustamalla.” (R6)

5.3 Analyysimenetelmä

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on kehittynyt lukuisista eri ajattelusuunnista ja tutkimustraditioista. Laadullisella tutkimuksella on suhteita hermeneutiikkaan, fenomenologiaan ja analyttiseen kielifilosofiaan. (Eskola & Suoranta 2000, 25.) Laadullisessa tutkimuksessa ei tarvitse olla ennakoasettamuksia, jonka vuoksi laadullinen tutkimus on usein aineistolähtöistä. Yksinkertaisimmillaan aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa, että teoria rakennetaan empiirisestä aineistosta käsin niin sanotusti alhaalta ylös. (Eskola & Suoranta 2000, 19.) Sosiaalitieteissä kvalitatiivisten metodien käyttö yleistyi 1970-luvulla (Eskola & Suoranta 2000, 26). Laadullista tutkimusta luonnehtii se, että aineistoa kerätään harkinnanvaraisesti ja tarkoituksenmukaisesti, jolloin tutkimus voi perustua pieneenkin tapausten määrään. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastolliseen yleistykseen vaan pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa on riittävästi, kun uudet aineistot eivät enää tuota uutta tietoa. Tällöin puhutaan aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. (Eskola & Suoranta 2000, 61–62.)

Laadullisen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja tuottaa uutta tietoa. Analyysillä pyritään tiivistämään aineistoa tekemällä aineistosta selkeää. (Eskola & Suoranta 2000, 137.) Kvalitatiivisen tutkimuksen yksi erityisluonne on, että siinä

edetään usein induktiivisesti eli aineistolähtöisesti yksittäisestä yleiseen. (Eskola & Suoranta 2000, 83.) Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus näkyy tutkimusprosessin luotettavuudessa eli siinä vaikuttaako tutkimus luotettavalta. Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse. Luotettavuutta voidaan arvioida uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistavuuden kautta. Uskottavuudessa tulee selvittää vastaako tutkijan tulkinta tutkittavien käsityksiä. Siirrettävyys on mahdollista tietyin ehdoin, mutta eivät aina mahdollisia. Tutkimuksen varmuutta lisätään ottamalla huomioon tutkijan ennako-oletukset ja vahvistavuuden kautta tarkastellaan, saako tutkimus tukea toisista vastaavista ilmiöistä. (Eskola & Suoranta 2000, 210–212.)

Laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä useat perustuvat sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 103.) Tyypillisesti sisällönanalyysi on tekstianalyysia, eli siinä tarkastellaan tekstimuotoista aineistoa. Tutkimusaineiston ensimmäisessä työvaiheessa tehdään kuvaus siitä, mitä aineistossa on sanottu. Tämän jälkeen aineistosta pyritään nostamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Tarkoituksena on havaita mahdollisimman paljon erilaisia näkökulmia. Merkityskokonaisuudet nousevat aineistosta esiin tutkimuskysymyksen kautta. Ilmiötä voidaan luokitella eri näkökulmista, joten tutkimuksen näkökulma vaikuttaa siihen, mitkä asiat nousevat tutkimuksen kannalta olennaisiksi. Seuraavassa vaiheessa tavoitteena on luoda kokonaiskuva eli synteesi tutkittavasta ilmiöstä. (Laine 2018, 42–45.) Tutkimuksen viimeisenä vaiheena on tulosten tarkastelu ja tutkimusprosessin itsearviointi. Kun kokonaisrakenne on saatu valmiiksi, tutkija voi tarkastella tuloksia eri näkökulmista. Tutkimus on onnistunut, jos se auttaa näkemään ilmiötä aiempaa selvemmin, jäsentyneemmin ja monipuolisemmin. (Laine 2018, 48.)

Tutkimuksessani aineistona on valmiit dokumentit ja analyysitapanani on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Aineisto on kirjallisessa muodossa, josta aloin etsiä erilaisia merkityksiä. Analyysissäni selvitin aluksi aineistoon liittyviä yleisiä asioita, kuten raporttien määrää, kirjoittajien määrää ja raporttien ulkoisia asioita. Tämä jälkeen keräsin raporteista lasta kuvaavia adjektiiveja. Adjektiivit ovat laatusanoja vastaten kysymykseen millainen. Adjektiivien kautta saan näkyväksi sen, millaisena tukihenkilö

kuvaa tuettavaa. Kolmannessa vaiheessa lähdin selvittämään, mitä raportteihin on kirjoitettu erityisesti yhdessä tekemisen näkökulmasta. Tätä selvitin jaottelemalla tekstissä nousseet asiat eri otsikoiden alle ja yhdistämällä sen jälkeen samaa tarkoittavat asiat eri teemoihin. Aineistosta esiin nousseet adjektiivit sekä tukihenkilön ja tuettavan välisen tekemisen olen taulukoinut näkyväksi tuloksista koostuvaan lukuun, koska nämä ovat tutkimuksen kannalta merkityksellisimpiä osa-alueita. Näiden lisäksi liitteissä on adjektiivien vertailu sekä kouluun liittyviä asioita ja tukihenkilön antamaa ohjeistusta, joiden kautta saa kuvaa tukihenkilötoiminnasta.

5.4 Tutkimusetiikka

Tutkimuksia ja tutkimustuloksia yhdistää sitoutuminen tutkimusetiikan sääntöihin. Tutkimusta ja tutkijaa sitoo vaatimus tieteellisen totuuden etsimisestä, tutkimusperiaatteiden sekä arvojen ja normien noudattamisesta. Eettiset toimintaperiaatteet ohjaavat tutkimustyötä. (Kokko 2011, 295.) Tutkimusetiikka tulee ymmärtää tieteen sisäisenä ohjeistuksena. Tutkimusetiikan normit voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

1. Totuuden etsiminen ja tiedon luotettavuuden normit
2. Tutkittavien ihmisarvon kunnioittamisen normit
3. Tutkijoiden keskinäisiin suhteisiin liittyvät normit (Kokko 2011, 294.)

Yhteiskuntatieteiden tutkimuksen perusta muodostuu arvoista ja eettisistä periaatteista. Eettisiä kysymyksiä nousee esiin tutkimuksen kaikissa vaiheissa: tutkimuskohteiden valinnassa, tutkimusmenetelmien soveltamisessa ja tulosten julkistamisessa. (Allardt 1991, 11–13.) Arvot tulevat esiin toimintatavoissa ja ne ovat ihmisten valintoja ja toimintaa ohjaavia periaatteita. Arvot nousevat näkyviin erityisesti vaikeissa tilanteissa. (Kokko 2011, 294.)

Eettisyys on tutkimuksen luotettavuutta ja se koskee myös tutkimuksen laatua. Näin ollen tutkimuksessa tulee huomioida eettinen näkökulma. Keskeinen seikka tutkimusetiikassa on anonymiteetti. Henkilötietojen poistaminen ei välttämättä riitä tunnistettavuuden poistamiseksi, jonka vuoksi myös muut asiakkaan tunnistettavuutta lisäävät tiedot on

poistettava. Tutkimuksen tekemisessä on huomioitava tutkittavan yksityisyyden suoja ja tietoa käsiteltäessä on noudatettava tietosuojaan liittyviä lakeja ja muita ohjeita. Tutkimusprosessin aikana on tietoisesti vältettävä ja ennakoitava tutkimukseen sisältyvät mahdolliset harmit, riskit ja vahingot. (Rauhala & Virokannas 2011, 251.) Hyvä tutkimustapa vaatii tutkimussuunnitelman tekemistä, eettisten näkökohtien huomioimista sekä lupien ja suostumusten hankkimista (Kokko 2011, 304).

Tutkimusta varten ei aina tarvitse kerätä uutta aineistoa, vaan käytettävissä on valmiita aineistoja (Eskola & Suoranta 2000, 117). Sosiaalityötä tehdään asiakkaita varten ja dokumentit ovat yksi keino tehdä näkyväksi sosiaalityötä ja asiakkaiden tilanteita. Asiakastilanteissa saatu tieto menettelytapojen toimivuudesta on tärkeä saada ammattikunnan yhteiseksi pääomaksi. Tutkimustietoa tarvitaan myös siitä, miten interventiot vaikuttavat. Asiakasdokumentaatiota ei ole tuotettu tutkimuskäytön näkökulmasta, joten syntyy eettisiä kysymyksiä siitä, millaiseen tutkimukseen asiakasdokumentaatio soveltuu. Asiakirjoissa näkyy palvelun näkökulmasta laadittu kuva todellisuudesta. Kirjaamiskäytännöt ovat vaihtelevia ja riippuvat kirjaajasta. (Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011, 258, 269–270.)

Kaikkiin esille nouseviin eettisiin ongelmiin ei ole olemassa valmiita ratkaisuja vaan tutkijan tulee itse pohtia, miten menettelee haastavissa tilanteissa. Sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla tutkittavalle hyödyllistä, jotta tutkimus on eettisesti kestävä. Tutkimukseen tulee eettistä ristiriitaa, jos tutkija kuuluu itse tutkittavaan ryhmään tai henkilökuntaan (Rauhala & Virokannas 2011, 239, 243, 246).

Tutkimustyön alussa olen tehnyt tutkimussuunnitelman, jolla hain tutkimusluvan. Aineistoa säilytin työpaikalla tunnistetietojen poistamiseen asti. Raporteista poistin tuettavan nimen ja muut tunnistetiedot sekä tukihenkilön ja palvelun tuottajan tiedot. Raportteja käsittelemäni tekstinä, eikä tutkimuksessani tule nousemaan esille yksittäinen lapsi tai nuori. Eettisiä näkökulmia olen joutunut pohtimaan muun muassa analyysivaiheessa ja sitaattien valinnassa.

Omassa työssäni tutkimuksesta on hyötyä sekä tuettaville nuorille että palvelua ostavalle kunnalle. Raporttien analyysin kautta tukihenkilöitä voidaan ohjeistaa raporttien kirjaamisessa, mutta mahdollisesti myös työskentelytavoissa ja työskentelyn tavoitteiden asettamisessa. Tavoitteena on, että tutkimuksen myötä tukihenkilötyöstä saadaan enemmän ja nuoren kannalta oikeanlaista tietoa palvelun ostajalle. Näin osataan kohdentaa palvelua oikeisiin tarpeisiin ja arvioida tuen oikea-aikaisuutta. Tutkimuksen myötä palveluntarjoajilla on mahdollisuus kehittää omaa toimintaa ja lisätä näin omien raporttiansa laatua.

Tutkimuksessani en kuulu itse tutkittavaan ryhmään, mutta teen työtä kunnallisella puolella, jossa ostetaan tutkimaani palvelua. Teen tutkimusta palvelun ostajan näkökulmasta, jolloin minun pitää tietoisesti pyrkiä katsomaan raportteja ulkopuolisin silmin pyrkien jättämään huomiotta omat toiveet ja odotukset raporttien annin suhteen. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta tutkimuksen tulokset toiminnan tärkeydestä ja tuloksellisuudesta ovat samansuuntaisia kuin aiemmin tehtyjen tutkimusten tulokset.

6 TULOKSET

Aineistolähtöisessä analyysissäni tarkastelen aluksi adjektiivianalyysin kautta, millaisena tuettavaa kuvataan tukihenkilöiden raporteissa. Tämän jälkeen tuon esille aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta, mitä tukihenkilö on tuettavan kanssa tehnyt. Nämä paljastavat keskeisiä tukihenkilötoimintaa kuvaavia toimintoja, jotka analysoimissani tukihenkilöraporteissa määrittyvät ennen kaikkea sosiaalisena tukena. Alaluvussa 6.3 tarkastelen tarkemmin näiden tukihenkilötoimintaa luonnehtivien keskeisten toimintojen sisältöä. Aineistolähtöinen luenta nosti esiin myös raporteissa esiintyvän huolen tuettavasta. Sitaateissa poika ja tyttö sanat sekä nimet on korvattu sanalla tuettava.

6.1 Tuettavan adjektiivein ilmaistuna

Analyysin aluksi lähdin selvittämään, miten lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisten tukihenkilöiden raporteissa kuvataan tuettavaa. Poimin raporteista lasta kuvaavia adjektiiveja. Lasta kuvaavia adjektiiveja oli raporteissa yhteensä 109 kappaletta. Adjektiivit voisi ryhmitellä monin eri tavoin, mutta päädyin jakamaan adjektiivit tuettavan hyvää ja positiivista oloa kuvaaviin adjektiiveihin sekä tuettavan pahoinvointia tai negatiivisia asioita kuvaaviin adjektiiveihin. Tämän jälkeen vertailin esiin nousseita positiivisia ja negatiivisia sanoja. Positiivisia asioita kuvattiin 82 adjektiivilla, pahoinvointia kuvattiin 27 adjektiivilla, josta kaksi adjektiivia koski fyysistä vointia (flunssainen, huonovointinen). Kuvattaessa tuettavaa positiivisilla adjektiiveilla käytettiin useimmin sanoja aktiivinen, hyväntuulinen tai iloinen, jotka kuvaavat tuettavan positiivista olemusta.

”Tuettava oli tänään hyväntuulinen ja seesteinen.” (R3)

”Tuettava oli hyväntuulinen, pirteä ja iloinen.” (R22)

”Oli taas iloisella ja aktiivisella tuulella.” (R4)

Pahoinvointia kuvattaessa esiin nousi useimmiten sana levoton. Aineistossa näkyi myös tuettavan rohkeus näyttää tunteitaan tukihenkilölle, joka kertoo tuettavan luottamuksesta tukihenkilöä kohtaan.

”Tuettava oli minulle vähän kiukkuinen ja näytteli kieltään.” (R3)

Alla olevassa taulukossa on jaoteltuna aineistossa esiintyvät lasta kuvaavat adjektiivit.

TAULUKKO 1. Tuettavaa kuvaavat adjektiivit

Tuettavaa positiivisesti kuvaavat adjektiivit	Tuettavaa negatiivisesti kuvaavat adjektiivit
ahkera	empivä
aktiivinen (N=10)	epäileväinen
asettuneempi	flunssainen
avoin (N=2)	harmissaan
hymyilevällä tuulella	hermostunut
hyvä (N=2)	huolissaan
hyväntuulinen (N=13)	huonovointinen
iloinen (N=12)	itkuherkkä
innokas (N=2)	jännittynyt
joustava	kiireinen
kiinnostunut	kiukkuinen
kiva	levoton (N=5)
kohtelias	negatiivinen (N=2)
levollinen	nälkäinen (N=2)
mielissään	pettynyt
motivoitunut	uupunut
pirteä	vähäsanainen (N=2)
puheliainen (N=5)	väsynyt (N=3)
rauhallinen	
reipas (N=6)	
seesteinen	
sitoutunut	
sympaattinen	
taitava	
toiveikas	
tyytyväinen (N=8)	
vapautunut	
vastuuntuntoinen	
vieraanvarainen	
yllättynyt	
ystävällinen	

Aineistossa tuettavaa kuvattiin pääosin positiivisilla adjektiiveilla. Positiivisten adjektiivien suuri määrä kertoo mielestäni tuettavien positiivisesta asenteesta tukitoimea eli tukihenkilöä kohtaan. Toki osa sekä positiivisista että negatiivisista adjektiiveista on

luonteenpiirteitä, jotka nousevat tuettavan persoonasta. Lisäksi on hyvä huomata, että tukihenkilötoiminnan tarkoitus on olla lapselle ja nuorelle positiivista ja voimaannuttavaa toimintaa. Saattaa olla, että myös tästä syystä raporteissa nostetaan useammin esille positiivisia asioita kuin negatiivisia asioita. Tukihenkilötoiminta eroaakin viranomaistoiminnasta tuen luonteessa, viranomaistoiminta on kontrolloivaa ja perustuu pitkälti huolien kirjaamiseen. Tukihenkilötoimintaankin kuuluu kontrollin näkökulma, mutta ei yhtä näkyvästi kuin viranomaistoimintaan. (Korhonen 2012, 9; Lahtinen 2003, 45–46.)

Tuettavaa kuvattiin raporteissa useilla erilaisilla *hyväntuulisuutta* kuvaavilla sanoilla, jotka oli helppo liittää kyseiseen kategoriaan. Näitä sanoja olivat muun muassa iloinen, hyväntuulinen ja hymyilevällä tuulella. *Pahantuulisuutta* kuvaavat sanat eivät olleet yhtä selkeitä ja tulkitsin harmissaan, hermostunut ja pettynyt sanojen kuvaavan tuettavan pahantuulisuutta. Tuettavan *hyvää oloa* kuvaavia sanoja oli aineistossa melko paljon, näistä esimerkkinä tyytyväinen, levollinen, seesteinen ja rauhallinen. *Pahaa oloa* kuvaaviin sanoihin yhdistin muun muassa fyysiset oireet huonovointinen, nälkäinen ja flunssainen sekä psyykkistä pahaa oloa kuvaavat sanat itkuherkkä, uupunut ja jännittynyt. Aineistosta löytyi useampi tuettavan *hyvää käytöstä* kuvaava sana kuten kohtelias, vieraanvarainen ja ystävällinen. Tuettavan *huonoa käytöstä* kuvaavia sanoja oli vaikeampi ryhmitellä, tähän kategoriaan kirjasin sanat epäileväinen, kiukkuinen ja negatiivinen. Tuettavan *positiivista tekemistä* kuvaavia sanoja oli useampia. Positiivista tekemistä kuvattiin muun muassa sanoilla aktiivinen, reipas ja puhelias. *Negatiivista tekemistä* kuvattiin sanoilla levoton, vähäsanainen, empivä ja kiireinen.

Eryteisesti hyvää oloa kuvaavat adjektiivit, joita on 15 kappaletta, kertovat tuettavan hyvästä psyykkisestä voinnista. Pahaa oloa kuvaavat adjektiivit eivät yhtä selkeästi tuo esille psyykkistä huonovointisuutta, vaan enemmän fyysistä huonovointisuutta. Tämä johtunee tukitoiminnan positiivisesta luonteesta, jolloin negatiivisia sanoja saatetaan vältellä. Positiivisessa tekemisessä sana aktiivinen nousi esiin kymmenen kertaa, vastaavasti sana passiivinen ei mainittu kertaakaan. Sana reipas mainittiin kuusi kertaa ja innokas kaksi kertaa, mutta näiden vastakohtaa ei noussut esille. Puhelias ja vähäsanainen mainittiin aineistossa kumpikin, mutta esille ei noussut, oliko kyseessä

enemmän luonteenpiirre kuin tuettavan normaalista poikkeava toimintatapa. Kaiken kaikkiaan positiivisten sanojen kategorisointi oli selkeämpää kuin negatiivisten sanojen kategorisointi. Negatiiviset sanat olivat yleisempiä ja sanat olisi voinut laittaa useamman ryhmän alle. Negatiivisten sanojen ollessa yleisiä tuettavan on todennäköisesti helpompi ottaa negatiivinen asia vastaan. Adjektiivien vertailu on liitteessä yksi.

6.2 Konkreettinen tekeminen ja keskustelu raportoituna toimintana

Seuraavaksi lähdin selvittämään raporteista, mitä tukihenkilö tekee tuettavan kanssa. Tämä kertoo siitä, mihin tapaamisaikaa käytetään ja millaisen toiminnan kautta lasta tai nuorta tuetaan.

Tapaamisista yleisesti

Tukihenkilön ja tuettavan väliset tapaamiset tapahtuivat raporttien mukaan usein ulkona. Tapaamisia oli myös tuettavan kotona ja palveluntarjoajan tiloissa, sekä uimahallissa, keilahallissa ja ruokapaikoissa. Tapaamisen tiheys oli kirjattu kuuteen raporttiin. Viiden tuettavan kanssa tapaamisia oli kerran viikossa ja yhden tuettavan kanssa joka toinen viikko. Tyypillinen tapaamistiheys on aineiston perusteella kerran viikossa. Tapaamisen kesto oli kirjattu yhteen raporttiin ollen kaksi tuntia.

Raporttien perusteella tapaamiset ovat pääasiassa tuettavan ja tukihenkilön välisiä. Mukana on kuitenkin välillä ollut myös tuettavan sisaruksia tai kavereita. Tapaamisilla on aineiston mukaan ollut mukana tuettavan lisäksi muita lapsia kymmenen kertaa. Sisaruksen mukana olosta on viisi mainintaa. Sisarustapaamisiin liittyy toive yksilötapaamisista.

”Tapaamiset ovat olleet sisarustapaamisia. Tuettava on esittänyt toiveen yksilötapaamisista.” (R3)

Toisessa lainauksessa on tuotu esille perusteet sille, miksi on päädytty sisarustapaamiseen.

”Tavattu sisaruksia yhdessä. Tavoitteena arvioida sisarusten välistä vuorovaikutusta ja ohjata siinä.” (R8)

Aineiston mukaan toisen lapsen mukana olosta on kysytty kaksi kertaa sosiaalityöntekijältä.

”Tuettava laittoi päivällä viestiä, jossa kysyi, voisiko eräs hänen luokallaan oleva kaveri tulla kanssamme keilaamaan. Lupasin kysyä asiaa sosiaalityöntekijältä ja saimme tähän luvan. Tuettavan keilaus sujui todella hyvin, molemmat lapset kannustivat ja kehuivat toisiaan.” (27)

Yhteistapaamisista on kirjoitettu myös seuraavasti:

”Muutamalla tapaamisella on ollut toinen lapsi mukana ja tuettava on osannut toimia asiallisesti ja kaveeraten toisen lapsen kanssa. Yhteistapaamiset ovat mieleisiä ja tuettava tulee toimeen hyvin toisen lapsen kanssa.” (R13)

”Mukana tänään myös kaksi muuta nuorta, tavoitteena saada heille keskenään yhteisiä kokemuksia ja vertaistukea.” (R1)

Tukihenkilön kirjausten perusteella toisen lapsen ollessa mukana tapaamisella tukihenkilö voi seurata ja ohjeistaa tuettavan toimimista sosiaalisissa tilanteissa. Tapaamiseen tulee näin vertaistuen näkökulma.

Konkreettinen toiminta

Aineiston perusteella autolla ajelu ja autolla kulkeminen ovat isossa roolissa tukihenkilötyötä. Tämä liittyyne osaltaan siihen, että välimatkat ovat pitkiä, joten autolla liikkuminen on välttämätöntä. Autolla liikkuessa tuettava todennäköisesti keskustelee asioista, koska tilanteesta eli autosta ei pääse pois kesken matkan. Aineistossa on mainittu 17 kertaa ajelu. Autolla ajeluun on aineiston pohjalta liittynyt keskustelu kuten seuraavissa lainauksissa:

”Ajettu vielä hiukan keskustassa ympäriinsä niitä näitä jutellen ennen kuin palasimme kotiin.” (R4)

”Matkalla juteltu kuulumisia.” (R8)

Tukihenkilön tehtäviin on kuulunut myös terapiaan kuljettaminen, josta on kuusi mainintaa. Terapiaan kuljettamisella on tuettu lapsen psyykkistä terveyttä. Aineistossa mainittiin kolme kertaa äidin kuljettaminen palaveriin, jolloin tuettavan tilannetta on autettu tukemalla vanhempaa.

Ulkona tapahtuvia tekemisiä mainittiin raporteissa 22 kertaa. Ulkona on esimerkiksi käyty laavulla, leikkipuistossa, pelattu hippaa ja luisteltu. Tukihenkilöt ovat vieneet tuettavia 35 kertaa maksullisten tekemisten ääreen. Näistä aineistossa on mainittu kymmenen kertaa uiminen, yhdeksän kertaa kaupassa käyminen, viisi kertaa keilaaminen ja neljä kertaa leikkimaassa käynti. Kaupassa käydessä oli ostettu muun muassa syntymäpäivälahja tuettavalle sekä vaatteita ja vain kierrelty kaupoissa. Erilaisissa paikoissa käymiseen liittyy sosiaalisten tilanteiden harjoittelu sekä jonkin tekemisen harjoittelu.

Tukihenkilö ja tuettava ovat tavanneet aineiston perusteella 8 kertaa tuettavan kotona. Tapaamisten ollessa kotona voidaan tuettavan kanssa harjoitella asioiden tekemistä omassa elinympäristössä. Näillä tapaamisilla on muun muassa siivottu tuettavan huonetta ja pelattu tai leikitty kuten seuraavissa kirjauksissa.

”Tuettava nauttii leikin varjolla työskentelystä ja usein tapaamisilla onkin monenmoisia lego- ja ukkoleikkejä.” (R7)

”Monopoly-peliä pelattiin koko tapaamisaika.” (R2)

Tapaamisia on ollut myös palveluntarjoajan toimitiloissa, jolloin on pelattu kahdeksan kertaa biljardia ja kerran tehty kotiin kuvallisia ohjeita. Palveluntarjoajan omissa

toimitiloissa on käytettävissä erilaisia harrastusvälineitä ja muita tarvittavia laitteita. Aineistossa on kerrottu, että tapaamisilla on pelattu 13 kertaa, näistä neljällä kerralla on pelattu korttia. Aineistossa on mainittu kerran askartelu ja kerran puuhatehtävien tekeminen sekä yleisesti yhteinen tekeminen. Seuraava lainaus kertoo, millaisena tukihenkilö on tapaamisen tekemisen kokenut.

”Mukavaa ja arjen läheistä rauhallista yhdessäoloa ja jutustelua.” (R1)

Syöminen nousee aineistossa usein esille ja se mainitaankin kaikkiaan 79 kertaa. Syöminen liittyy osittain tapaamisen ajankohtaan, sillä tapaamiset ovat usein koulupäivän jälkeen. Syömisellä on todennäköisesti merkitystä myös sosiaalisten tilanteiden harjoittelussa. Osassa raporteista syöminen kuului jokaiseen tapaamiskertaan. Syömiseen liittyi usein juttelu, kuten toiseen alla olevista esimerkeistä on kirjattu.

*”Kävimme vielä syömässä hampurilaiset ja palautin tuettavan kotiin.”
(R15)*

”Lähdimme tuettavan toiveesta ruokailemaan. Ruokailun yhteydessä juttelimme paljon.” (R22)

Ravintolat ja pikaruokapaikat mainitaan 37 kertaa. Hesburger nousi aineistossa esiin useamman kerran, mutta myös pitsalla on käyty.

”Käyty tapaamisen lopuksi hesessä syömässä.” (R1)

”Ajettu pizzeriaan.” (R2)

Kahvila mainittiin aineistossa 17 kertaa. Seuraavassa lainauksessa syömistä oli perusteltu sillä, ettei tuettava ollut syönyt koulun jälkeen.

”Käyty ensin kahvilla ja välipalalla, koska tuettava ei ollut syönyt vielä mitään koulun jälkeen.” (R10)

Ruoan laittaminen tuettavan kanssa mainittiin aineistossa neljä kertaa. Muita ruokailuja oli 21 kertaa, näihin tulkitsin kuuluvaksi esimerkiksi kaupasta haetut eväät ja välipalat sekä leffaherkut ja tukihenkilön valmiiksi valmistaman kaakaon. Myös seuraavassa kirjauksessa on juteltu syömisen yhteydessä.

”Ihan ensiksi kuitenkin tarjottu tuettavalle välipalaa ja syömisen lomassa pelattu taas korttia ja ihan vaan juteltu mukavia.” (R4)

Seuraavassakin kirjauksessa tukihenkilö on tarjonnut syömistä, koska tuettava ei ollut syönyt koulussa.

”Kertoi jättäneensä kouluruoan väliin, joten päätetty mennä kaupan kautta toimistolle pelailemaan ym.” (R28)

Muita tekemisiä oli mainittu 19 kertaa. Näitä olivat muun muassa kierrätyskeskuksessa käynti, laulaminen ja musiikin kuuntelu. Ajeluun ja musiikin kuunteluun oli yhdistetty myös juttelu.

”Haettu tuettava kotoa ja menty ajelemaan. Samalla kuunneltu tuettavan mielimusiikkia. Tuettava kertonut kuulumisiaan edellisen tapaamisen jälkeen ja ne olivat pääosin positiivisia.” (R9)

Alla olevaan taulukkoon olen jaotellut tukihenkilön tuettavan kanssa tekemää toimintaa.

TAULUKKO 2. Tuettavan kanssa tehtävä toiminta

Kuljettaminen ja ajelu	Ajelu (N=17) Kuljetettu tuettava kaupan kautta kotiin Kuljetettu tuettava mopokouluun (N=2) Kuljetettu äiti palaveriin (N=3) Terapiaan vienti (N=6)
Ulkoilu	Grillaaminen Hippa (N=2) Jalkapallon katsominen Kierrelty kylällä Koiran lenkitys

	<p>Kävely (N=2) Laavuretki (N=3) Leikkipuistossa (N=2) Luistelu (N=2) Minigolf Pyöräily Rannalla (N=2) Ulkoilu (N=3)</p>
Lapsen kotona oleminen	<p>Huoneen siistiminen (N=2) Keittiön siivous Käyty tapaamassa kotona (N=2) Käyty tapaamassa tuettavaa ja äitiä Legoilla leikkiminen Monopolin pelaaminen (N=2)</p>
Palveluntarjoajan toimitiloissa tapahtuva toiminta	<p>Biljardin pelaaminen toimistolla (N=8) Tehty kuvalliset ohjeet</p>
Pelaaminen, askartelu ja tehtävät	<p>Brawl stars -peli puhelimella Kirjastossa tekemässä kortteja Lautapelit (N=2) Pelailu (N=3) Pelattu korttia (N=4) Poliisi ja rosvoleikki Pulmapelit Puuhatehtäviä Sähly Yhteinen tekeminen</p>
Maksullinen tekeminen	<p>Apassionata Bodycombat tunti Elokuva (N=3) Kaupassa käyminen (N=9) Keilaaminen (N=5) Kierretty kirpputoreilla Leikkimaassa leikkiminen (N=4) Motorshow Uimahalli (N=10)</p>
Syöminen	<p>Kahvila (N=17) Muu ruokailu (N=21) Ravintola ja pikaruokapaikat (N=37) Ruoan laittaminen tuettavan kanssa (N=4)</p>
Muu tekeminen	<p>Juttelu (N=7) Kaupan kautta suorittamaan kotitalouden ateriakokonaisuutta ja kattausta Keskustelu Kierrätyskeskuksessa käynti (N=2) Kuntosalikortti ladattu Kuunneltu musiikkia (N=3) Kuunneltu tuettavan tekemää musiikkia Laulaminen (N=2) Opeteltu liikennemerkkejä Ratsastustallin avajaiset Selvitetty kesätyöasioita (N=2) Uusittu kirjaston kirjojen lainat</p>

	Viestittelyä (N=2) Yhdessäoloa
--	-----------------------------------

Keskustelu tuen muotona

Keskustelu ja juttelu nousivat aineistossa esiin usein muun tekemisen yhteydessä. Keskustelu onkin tukihenkilötoiminnassa isossa roolissa. Aineistossa käydyn keskustelun jaottelin aihealueiden mukaan seuraavasti: Pähitteet, kotiin liittyvät asiat, pelaaminen ja harrastukset, kouluun ja kavereihin liittyvät asiat, tulevaisuuteen liittyvät asiat sekä viimeiseen ryhmään muut keskustelun aiheet.

Pähitteet nousivat aineiston keskusteluissa esiin kuusi kertaa. Keskusteltaessa pähitteistä aiheina oli alkoholi tai tupakka. Yhdessä raportissa tukihenkilö kirjoitti tuettavan puheessa nousseen esiin innostunutta uhoa pähitteisiin sanoessaan:

”Pysätäänpä sitten ...pubiin ja otetaan päiväkännit.” (R2)

Tuettavan lausahduksen jälkeen tukihenkilö ja tuettava keskustelivat alkoholiin liittyvistä asioista.

Kotiin liittyviä keskustelunaiheita aineistosta nousi esiin 29 kertaa. Aiheet liittyivät kotioiloista keskusteluun ja perhesuhteisiin erityisesti sisarusten välisiin asioihin. Aineistosta nousi esiin myös keskustelut, joita on käyty vanhempien huolesta liittyen tuettavan alkoholinkäyttöön.

”Juttelimme alkoholin käytöstä ja niiden vaaroista. Juttelimme huolesta, joka syntyy vanhemmille.” (R14)

Kotiasioihin liittyen esiin nousi tuettavan huoli äidistä ja siihen liittyen keskustelu, ettei tuettavan tarvitse huolehtia äidistä vaan äiti saa tukea.

Pelaamisesta ja harrastuksista keskusteleminen nousivat aineistossa esiin seitsemän kertaa. Kaksi kertaa esiin nousi pelikoneella pelaaminen, toisessa tuettava kertoi pelanneensa vähemmän ja toisessa maininnassa pelanneensa viikonlopun aikana paljon

pelikoneella. Harrastuksiin liittyen kaksi maininnoista liittyi musiikkiharrastuksiin ja kaksi muuhun harrastukseen. Yhdessä maininnassa aiheena oli uimaan oppiminen.

Kouluun ja kavereihin liittyen esiin nousi 14 mainintaa. Keskustelua on käyty muun muassa koulun sujumisesta, vapaa-ajan sujumisesta ja kavereiden kanssa olemisesta. Aineiston mukaan tapaamisilla on pohdittu kaverisuhteita ja rohkaistu olemaan kavereiden kanssa.

”Tuettavan kanssa on tapaamisilla pohdittu paljon kaverisuhteita ja niiden vaalimista. Tuettavaa onkin rohkaistu olemaan kavereiden kanssa rohkeasti tekemisissä myös vapaa-ajalla ja tuettava onkin tavannut kavereitaan aiempaa enemmän koulun jälkeen.” (R12)

”Tuettavalla on viime aikoina käynyt aiempaa enemmän kavereita ja tästä tuettava on ollut tyytyväisen oloinen. Tuettavalla oli kaveri yötäkin, jota ei ole tapahtunut tukihenkilön tiedon mukaan aikoihin. Tuettavaa on kannustettu olemaan enemmän kavereiden kanssa tekemisissä ja ulkoilemaan heidän kanssaan.” (R34)

Puhetta on ollut myös siitä, miksi tuettava ei vietä aikaa kavereiden kanssa.

”Tuettava kertoi, ettei hän oikeastaan vietä vapaa-aikaa kavereiden kanssa. Tuettava ei osannut sanoa syytä tähän.” (R24)

Aineistossa esiin nousi myös keskustelu yhteisvalinnasta ja jatko-opinnoista. *Tulevaisuutta* koskevat asiat nousivat aineistossa esiin 13 kertaa. Keskustelua käytiin tulevista tapaamisista, tulevasta viikonlopusta, tulevasta palaverista, työkokeilusta ja lasten hankinnasta.

”Kotimatalla juttelimme melko syvällisiä asioita. Tuettava muun muassa pohti, aikooko hän itse hankkia lapsia tai mikä yleensä olisi sopiva ikä niitä hankkia.” (R15)

”Tapaamiset tuettavan kanssa ovat edelleen usein keskustelua arjesta, koulusta ystävyyssuhteista, seurustelusta, perheestä ja tulevaisuuden suunnitelmista.” (R32)

Juttelu sanana mainittiin seitsemän kertaa ja kuulumisista keskustelu 10 kertaa. Raporteissa ei tarkemmin aukaistu mitä juttelu ja kuulumiset sisälsivät. Kerran mainittiin myös, ettei tuettava lähtenyt keskustelemaan kuulumisista tai tunteista.

”Tuettava ei lähtenyt keskustelemaan enempää kuulumisistaan tai tuntemuksistaan.” (R3)

Muut yksittäiset keskustelun aiheet nousivat esiin 44 kertaa. Tukihenkilö kirjoittaa tuettavan lähettävän viestejä, joissa kertoo asioiden sujumisesta. Tukihenkilö on kokenut tämän luottamuksen osoituksena, kuten seuraavasta kirjauksesta käy ilmi.

”Tuettavalla ja tukihenkilöllä on hyvä luottamussuhde. Tuettava kertoilee mielellään arjestaan tukihenkilölle ja nykyisin tuettava myös kertoo rohkeasti, jos koulussa on ollut haasteita tai muutoin on tapahtunut jotain ikävää.” (R7)

Luottamus tulee esille myös seuraavassa kirjauksessa, jossa kirjaus tuo esiin tietoa tuettavasta, mutta myös tukihenkilön ja tuettavan välisestä suhteesta.

”Tuettava on edelleen iloinen ja vapautunut, puhuu avoimesti ja uskaltaa kysyä asioista rohkeasti, suhde ohjaajaan on luottamuksellinen.” (R32)

Keskustelua on aineiston mukaan käyty myös tuettavan haasteista sekä haasteisiin liittyvistä tunteista. Raporteissa nousi esiin ahdistus sekä edistyminen sosiaalisissa taidoissa.

”Tuettava otti puheeksi edistymisen sosiaalisissa tilanteissa. Hän oli tyytyväinen, että uskaltaa mennä kahviloihin ja ravintoloihin. Lisäksi rohkenee tehdä tilauksen omatoimisesti.” (R20)

Seuraava maininta kertoo tuettavan voivan hyvin ja tukihenkilötoiminnalla on saatu tuloksia ja tuettavan hyvinvointi on kohentunut.

”Tuettava on havaintojeni mukaan kehittynyt paljon, esimerkiksi ”toipuu” mahdollisista pettymyksistä paremmin.” (R5)

Keskustelu liittyy jossain määrin jokaiseen tukihenkilötapaamiseen. Aineiston perusteella keskustelua käydään tuettavan ehdoilla. Keskustelu näyttää olevan tukihenkilötoiminnan tärkein toimintamuoto, jonka kautta lapsia ja nuoria tuetaan.

6.3 Sosiaalinen tuki toiminnan sisältönä

Sosiaalinen tuki on vuorovaikutteista toimintaa, joka voi olla aineellista, tiedollista, taidollista, henkistä tai emotionaalista (Kinnunen 1999, 103). Näin ollen sosiaalinen tuki liittyy kaikkeen tukihenkilön ja tuettavan väliseen tekemiseen ja yhdessä oloon. Seuraavaksi tarkastelen aineistolähtöisesti, millaisena sosiaalinen tuki näyttäytyy tukihenkilötoiminnan raporttien perusteella.

6.3.1 Fyysinen ja henkinen läheisyys

Fyysinen läheisyys ja siihen liittyvät tunteet ovat yksi sosiaalisen tuen muoto. Tukihenkilön ja tuettavan tapaamisella esiin nousevat myös tuettavan tunteet. Tunteita on nostettu esiin myös kohdassa, jossa on käyty läpi tuettavaa kuvaavia adjektiiveja. Tässä jaottelussa nostan esiin muita tunteita kuvastavia sanoja kuin adjektiiveja. Halaaminen nousi aineistossa esiin kahteen kertaan, joissa toisessa oli mainittu myös lähelle tuleminen.

”Tuettava istui autoon ja halattiin.” (R3)

”Tuettava tulee aina tukihenkilön lähelle ja useimmiten tuettavan kanssa halataan, kun tapaaminen päättyy.” (R7)

Edellä mainituissa kirjauksissa ensimmäisessä halaaminen liittyy tapaamisen alkuun ja toisessa tapaamisen päättymiseen. Halaaminen kertoo tukihenkilön ja tuettavan läheisistä väleistä ja liittyy aineiston pohjalta vain harvoihin tukisuhteisiin.

Fyysinen ja henkinen läheisyys tulevat jossain määrin esille kaikessa toiminnassa, jota tukihenkilö ja tuettava tekevät yhdessä. Henkinen läheisyys tulee esille myös keskusteluissa. Yksi tuettava oli raportin mukaan kertonut tukihenkilölle, ettei pysty puhuman muille aikuisille kuin tukihenkilölle. Yhdessä raportissa taas kirjoitetaan tuettavan kokevan isän etäiseksi. Äidin tuettava kuvasi läheiseksi, mutta he eivät puhu keskenään syvällisiä asioita. Yhdessä raportissa tuettavan huolena oli tukihenkilötoiminnan loppuminen, koska tuettavalla ei ollut muita aikuisia kenelle puhua. Myös tämä kertoo henkisestä läheisyydestä.

”Tuettava pohtii myös mitä toukokuun jälkeen tapahtuu, jatkuvatko tapaamiset. Kysytty tuettavalta mitä itse ajattelee asiasta. Tuettava pohti hetken ja vastasi sitten, että toisaalta pärjää jo elämässä hienosti, mutta ajatus tukihenkilötoiminnan loppumisesta pelottaa. Perusteli asiaa sillä, että kokee ettei hänellä ole muita aikuisia elämässä, jolle pystyy kertomaan ajatuksiaan niin avoimesti.” (R9)

Aineistosta nousi esiin myös tuettavan kaipaus yhteisestä ajasta oman vanhemman kanssa.

”Kotimatalla keskustelimme viimeviikon havainnoistani. Kysyin tuettavalta kaipaako hän yhteistä kahdenkeskistä aikaa äidin kanssa. Tuettava vastasi ”en tiedä”, jonka tulkitsin olevan kyllä vastaus.” (R24)

Aineistossa oli 13 mainintaa siitä, että tuettava nauttii tukihenkilön jakamattomasta huomiosta.

”Tuettava nauttii aikuisen jakamattomasta huomiosta.” (R34)

Seuraavassa kirjauksessa perusteluna huomion nauttimisesta on, ettei vanhemmilla ole antaa tuettavalle yksilöllistä aikaa.

”Tukihenkilön mukaan tuettava nauttii kovasti aikuisen antamasta huomiosta, kannustuksesta ja kehuista. Tuettavan vanhemmat ovat tuoneet esille, että heillä ei juurikaan ole antaa yksilöllistä aikaa lapsille.” (R5)

Aineistossa oli kaksi kertaa mainittu tuettavan odottavan tapaamisia, kerran tuettavan ja tukihenkilön hyvä suhde sekä yhteistapaamisista nauttiminen. Viisi kertaa oli mainittu, että tuettava nauttii yhteisestä tekemisestä aikuisen kanssa, jota tukihenkilö on kuvannut seuraavasti:

”Näkemykseni mukaan tekeminen itsessään ei ole tärkeintä tukityössä tuettavan kanssa, vaan yhdessä vietetty mukava aika. Tuettavalle mahdollistuu turvallisen aikuisen kanssa vietetty kiireetön aika ja yksilöllinen huomiointi. Hän saa mahdollisuuden jutella asioista, joista kokee tarvetta jutella.” (R5)

Henkinen läheisyys nousee esille myös tukihenkilön kirjauksessa

”Viihtyy aikuisen seurassa.” (R1)

6.3.2 Koulunkäynnin tukeminen

Tukihenkilötoiminnalla vaikuttaa aineiston perusteella olevan tärkeä rooli joidenkin tuettavien koulunkäynnissä. Koulunkäyntiin liittyen tukihenkilöt voivat antaa tiedollista ja taidollista tukea sekä varmistaa koulussa käymistä. Aineiston mukaan tukihenkilö haki

lasta usein koulusta tukihenkilötapaamiselle, tästä maininta oli aineistossa 36 kertaa. Kaksi kertaa mainittiin, että tuettavaa oli odotettu koulun pihalla, mutta tuettavaa ei näkynyt, kuten seuraavassa maininnassa käy ilmi.

”Odoteltu tuettavaa sovitusti koululla, mutta tuettavaa ei näkynyt.” (R4)

Tukihenkilö oli tässä tilanteessa soittanut tuettavalle ja tapaaminen toteutui.

Aineiston perusteella tukihenkilö tekee jonkun verran yhteistyötä myös koulun kanssa. Koulupalaveriin tukihenkilö oli aineiston mukaan osallistunut kaksi kertaa. Palaveriin osallistuessa tukihenkilö on vanhemman tai tuettavan tukena. Tukihenkilö seuraa tarvittaessa tuettavan koulunkäyntiä ja tietää muun muassa poissaoloista. Aineistossa kirjoitettiin poissaolosta sairauden vuoksi sekä yleisesti, että on ollut poissaoloja.

”Oli poissa koulusta, koska flunssainen ja lievää lämpöä, halusi kuitenkin tukitapaamisen toteutuvan.” (R1)

Neljä kertaa mainittiin, ettei poissaoloja ole ollut. Myöhästymisiin liittyen oli yksi maininta, ettei myöhästymisiä ollut ja kerran maininta yhdestä myöhästymisestä.

Läksyissä ja koulutehtävissä tukeminen

Läksyihin ja koulutehtäviin liittyen tukihenkilön tuki on tiedollista ja taidollista. Tukeen liittyy myös kannustaminen koulun suorittamiseksi. Kouluaineisiin liittyen tukihenkilö ja tuettava olivat käyneet kaksi kertaa keskustelua siitä, mitä aineita tapaamispäivän aikana oli ollut. Kerran mainittiin keskustelu liikunnasta ja sen suorittamisesta tukihenkilön kanssa.

”Sovittu, että teemme liikuntaa nyt yhdessä tuettavan kanssa, joka viikko, jotta tuettava saa päättötodistukseen liikunnasta numeron. Liikuntaa kontrolloidaan viikottain, saimme vihon, johon tuettava kirjoittaa tekemämme liikuntasuorituksen ja oman mielipiteensä lajista ja tukihenkilö allekirjoittaa kirjoitelman.” (R27)

Kouluun liittyvässä aineistossa esiin nousi kuusi kertaa kokeeseen liittyvät asiat, keskustelua käytiin neljä kertaa numeroista ja kerran tulevista kokeista.

”Käyty tuettavan tulevia kokeita läpi, heti huomenna tulossa äidinkieli.”

(R4)

Kerran keskusteltiin kokeen sujumisesta. Aineistossa tuettava kertoi miettineensä tunneille menemistä, koska ei halua enää tehdä tehtäviä tukihenkilön kanssa koulupäivän jälkeen.

Yhden tuettavan kohdalla tukihenkilö ja tuettava suorittivat yhdessä tuettavan puuttuvaa kotitalouden osa-alueita. Tähän liittyen tukihenkilö sopi tapaamisella opettajan kanssa osa-alueen suorittamisesta ja lähetti opettajalle kuvia valmiista ateriakokonaisuudesta.

”Hain tuettavan koulusta ja menimme kaupan kautta toimistollemme kotitaloutta suorittamaan... Otimme valokuvia kotitalousopettajalle lähetettäväksi.” *(R15)*

Läksyihin liittyviä asioita aineistossa mainittiin 26 kertaa. Eniten mainintoja eli seitsemän mainintaa oli läksyjen tekemisestä tuettavan kanssa. Läksyjen yhdessä tekemisellä on varmistettu tietyn oppiaineen suorittaminen.

”Maaliskuun tapaamiset käytimme laajojen koulutehtävien tekemiseen.”

(R23)

Toisessa esimerkissä tuettava on tarvinnut vahvaa tukea läksyjen tekemisen aloittamiseen.

”Kehotin tuettavaa useasti tekemään läksynsä, mutta aloittaminen oli hyvin haastavaa. Kiukuttelun jälkeen tuettava etsi kadoksissa olleen koulukirjansa.” *(R24)*

Tehtävien kuljettamisesta kodin ja koulun välillä oli seitsemän mainintaa. Toiseksi eniten, eli kolme kertaa mainintoja on läksyistä keskustelemisesta sekä siitä, ettei läksyjä ole. Tehtävien kuljettaminen liittyi siihen, ettei tuettava käynyt koulua, jonka vuoksi tukihenkilö auttoi koulun suorittamisessa kotoa käsin.

”Kävin koululla hakemassa tuettavan englannin ja ruotsin tehtävät ja palautin samalla äidinkielen tehtävät luokanvalvojalle.” (R30)

Aineistossa kerrottiin myös vanhempien ottaneen tiukemmin linjan läksyjen suhteen.

”Kävimme läpi millä keinoin hän voisi vähentää mm. läksyjen unohtamisia? Tuettava kertoi äidin sekä isän ottaneen nyt tiukemman linjan asian suhteen.” (R6)

Koulussa oleminen

Koulussa olemista tukihenkilö voi tukea muun muassa kannustamalla ja keskustelemalla tuettavan kanssa. Kouluun liittyvissä asioissa lapsen oma käytös nousi aineistossa esiin 12 kertaa. Tuntimerkintöjen saamisesta huonon käytöksen vuoksi oli kolme merkintää ja Wilma-merkintöjen vähentymisestä kaksi mainintaa.

”Koulusta saanut vain yhden merkinnän, joten jälki-istunto ei ole vielä lähelläkään.” (R4)

Aineistossa mainittiin myös toive käytöksen parantamisesta.

”Juttelimme siitä, miten tilanteita voisi koulussa ennakoida ja miten keskittymistä voisi helpottaa.” (R21)

Tuettava oli itse ollut asiallisempi ja kerran oli luvattu palkinto siitä, ettei tuettava saa jälki-istuntoa. Esiin nousi myös tuettavan pohdinta lääkkeensä hyödystä, koska muutama tunti koulussa oli mennyt lääkkeestä huolimatta huonosti. Aineiston mukaan keskustelua

oli käyty myös oman käytöksen vaikutuksesta muiden toimintaan. Lisäksi aineistosta nousee kymmenen mainintaa siitä, että tuettavalla sujuu koulussa hyvin, kolme mainintaa positiivisesta palautteesta ja kaksi mainintaa opillisesta menestymisestä, koulunkäynnin parantumisesta, koulussa viihtymisestä, vaikeudesta keskittyä ja toimia ohjeiden mukaan sekä siitä, ettei ole ollut kiusaamista. Kouluun liittyvää ohjeistusta mainittiin kahdesti. Kouluun liittyviä asioita on liitteessä yksi.

6.3.3 Tukihenkilön antama ohjeistus

Palvelun ostaja odottaa tukihenkilön antavan tuettavalle tapaamisilla ohjeistusta, joka on myös osa sosiaalista tukea. Aineistossa esiin nousseen tuettavan ohjeistuksen jaoin käytökseen liittyvään ohjeistukseen, toimintaan liittyvään ohjeistukseen sekä kouluun liittyvään ohjeistukseen. Kouluun liittyvä ohjeistus liittyi oman toiminnan parantamiseen ja merkintöjen välttämiseen. Käytökseen liittyvää ohjeistusta tukihenkilöt antoivat aineiston perusteella kymmenen kertaa. Neljä mainintaa liittyi sosiaalisissa tilanteissa ohjaamiseen, kahdesti mainittiin lapsen rajaaminen ja ikätasolle palauttaminen. Tuettavan toimintaan liittyvää ohjeistusta mainittiin aineistossa 11 kertaa. Sisarussuhteissa toimimisessa ohjeistaminen mainittiin neljä kertaa, kuten seuraavassa kirjauksessa.

”Tuettavan käytös sisaruksia kohtaan on ajoittain ollut jälleen haastavaa ja vanhempien kanssa onkin pohdittu sitä, että tuettava kaipaa paljon sisältöä arkeensa ja aikuisen vahvaa ohjausta toimintaansa.” (R12)

Tupakoinnin lopettamiseen liittyen oli ohjeistettu kahdesti. Tukihenkilön antama ohjeistus on liitteessä kolme. Liitteessä on mukana myös vanhemmille ja huoltajille annettu ohjeistus.

6.3.4 Tukihenkilön antama kannustus

Yhtenä tukihenkilötyön tärkeänä sosiaalisen tuen työmuotona on tuettavan kannustaminen. Kannustaminen nousi aineistossa esiin 18 kertaa. Kouluun liittyvä kannustaminen mainittiin seitsemän kertaa. Tuettavaa oli kannustettu menemään kouluun

ja tunneille kolme kertaa, annettu positiivista palautetta koulun sujumisesta kaksi kertaa ja kannustettu koulutehtävien tekemisessä kaksi kertaa. Kavereihin liittyen kannustettiin olemaan kavereiden kanssa. Omaan toimintaan liittyen kannustettiin yhteensä 11 kertaa. Tuettavaa oli keuhuttu kaksi kertaa, koska lapsi oli ollut ilman tupakkaa. Positiivista palautetta oli annettu viisi kertaa, kerran oli painotettu tuettava tehneen oikein hakiessaan apua tilanteeseen, kannustettu keilauksessa, rohkaistu tuettavaa terapeuttiasiassa ja kannustettu toimimaan ja näytetty mallia.

”Rohkaisin tuettavaa jälleen psykoterapeutti asiassa sillä tuettava tuntuu sen suhteen kovin empivältä.” (R31)

6.3.5 Vanhempien tukeminen

Aineistosta nousi yhtenä tuen muotona esiin tuettavan vanhemman tai huoltajan kanssa käyty keskustelu. Vanhempien kanssa keskusteltiin kuusi kertaa tapaamiseen liittyvistä käytännön asioista kuten tapaamisen sopimisesta. Pelaamiseen liittyen vanhempien kanssa keskusteltiin neljä kertaa. Aiheena oli yleisesti pelaaminen ja pelaamisen rajoittaminen.

”Äidin kanssa on pohdittu pelaamisen rajoittamista ja sen tärkeyttä siinä suhteessa, että videopelit eivät vaikuttaisi muuhun arkeen.” (R13)

Koulun liittyen vanhempien kanssa keskusteltiin viisi kertaa ja kotiin liittyvistä asioita kahdeksan kertaa. Kotiin liittyvissä asioissa esiin nousivat esimerkiksi sisarusuhteet ja tuettavan haastava käyttäytyminen.

”Keskustelin äidin kanssa, mitä tuettavan haasteellisen käyttäytymisen takana voisi olla.” (R24)

Keskustelua on käyty tuettavan jaksamisesta ja yleisestä olemisesta kotona, joista esimerkkinä kaksi alla olevaa kommenttia.

”Äidin kanssa keskustelimme ennen lähtöämme tuettavan tämän hetkisestä vireestä kotona.” (R6)

”Vaihdettu äidin kanssa kuulumiset. Äiti kertoi tilanteen kotona olevan tasainen ja rauhallinen tuettavan kanssa.” (R9)

Tuettavan päihteiden käytöstä vanhempien kanssa keskusteltiin aineiston mukaan kaksi kertaa. Toisella kerralla ilmoitettiin kaljan juonnista äidille ja toisessa maininnassa kerrottiin keskustelusta tuettavan ja isän kanssa tuettavan alkoholin käytöstä. Yleisesti vanhempien kanssa kuulumisista keskustelu nousi esiin 13 kertaa, joista seitsemän kertaa mainittiin sana kuulumisia ja muissa kuudessa mainittiin tarkemmin mistä puhuttiin. Aiheina oli muun muassa kesätyö, lasketteluretki, lääkitys ja äidin kanssa ruoka-avussa käyminen.

”Haettu tuettava aamulla kouluun ja otettu samalla äiti kyytiin. Kävimme äidin kanssa hakemassa ruoka-apua.” (R27)

Kotioloista aineistossa kerrottiin 14 kertaa. Aiheena oli muun muassa ketkä ovat kotona, perheen muutto, äidin haasteiden vaikuttaminen tuettavaan ja tuettavan koulunkäyntiin sekä kotona oleva tunnelma.

”Äiti oli mielissään tuettavan positiivisesta asenteesta ja kertoi sen tuntuvan ihmeelliseltä ja hienolta.” (R23)

Aineiston mukaan kuulumisia vaihdettiin useammin äidin kuin isän kanssa.

Vanhemmille tai huoltajille voidaan antaa myös ohjeistusta. Aineiston mukaan tukihenkilö antoi tuettavan vanhemmalle tai huoltajalle ohjeistusta kolme kertaa. Vanhemmille ja huoltajille annetut ohjeet liittyivät konkreettiseen ohjeeseen, miten toimia lastensuojeluilmoitukseen liittyen sekä yhteydenpidossa kuten alla olevassa esimerkissä.

”Äidille on kerrottu, että voi olla aina myös tukihenkilöön yhteydessä, jos arjessa tulee haastavia tilanteita.” (R13)

Raporteista nousi esiin asioita, jotka kertovat mielestäni tukihenkilöiden sitoutumisesta työhönsä ja koko tuettavan perheen tukemiseen. Nostan seuraavaksi esiin kaksi tällaista kirjausta. Toisessa raportissa tukihenkilö kirjoitti tavanneensa viikonloppuna, jotta muukin perhe oli kotona. Toisessa raportissa tukihenkilö ja tuettava olivat päättäneet ilahduttaa äitiä ja tuoneet kimpun ruusuja.

”Kävimme ostamassa kaupasta vähän välipalaa ja ajoimme perheen kotiin. Päätimme myös ilahduttaa äitiä ja ostimme kimpun keväisen värisiä ruusuja. Kotona tuettava keitti kahvit ja nautittiin välipalaa.” (R23)

6.4 Tukihenkilön huoli tuettavasta

Aineistossa nousi melko vähän esiin huolia. Huolet jaoin kotiin liittyviin huoliin, vuorovaikutukseen liittyviin huoliin, pelaamiseen liittyviin huoliin sekä tuettavaan liittyviin huoliin. Näiden lisäksi aineistossa mainittiin kerran huoli tuettavan asuntoasiasta, koska tuettava asuu kaverilla sekä kerran haastava käytös sisaruksia kohtaan. Neljä kertaa mainittiin, ettei akuutteja huolia ole.

Kotiin liittyvät huolet

Kotiin liittyviä huolia oli mainittu kolme kertaa. Raporteissa oli yleisesti mainittu huoli kotitilanteesta, kodin vaihtelevat olosuhteet ja tuettavan huoli sisaruksesta. Vuorovaikutukseen liittyviä huolia oli mainittu kaksi. Toinen oli maininta sosiaalisten tilanteiden haasteista ja toinen tuettavan ja äidin negatiivinen vuorovaikutus.

”Huomasin nopeasti äidin ja tuettavan vuorovaikutuksen hyvin negatiiviseksi” (R24)

Tilanteessa äidin kanssa oli keskusteltu, mikä negatiivisen vuorovaikutuksen syynä on.

Pelaamiseen liittyvät huolet

Lasten ja nuorten pelaaminen puhuttaa nykyaikana ja tämä näkyikin muutamassa raportissa. Pelaamiseen liittyvät huolet nostettiin raporteissa esiin kaksi kertaa. Toisessa mainittiin pelaamisen alkavan hallitsemaan tapaamisia ja toisessa nostettiin esiin elämänhallinnasta keskustelu, jotta elämään tulisi pelaamisen lisäksi muutakin sisältöä.

”Tuettava pelaa paljon tietokoneella. Tuettava on taitava tietokoneen käyttäjä, mutta pelaamisesta on puhuttu niin tuettavan kun vanhempienkin kanssa, että se ei voi hallita arkea ja tuettavalla olisi hyvä olla muutakin tekemistä arjessaan.” (R34)

Tuettavaan henkilönä liittyvät huolet

Tuettavaan liittyviä huolia oli mainittu aineistossa seitsemän kertaa. Kerran mainittiin heikko itsetunto sekä se, ettei tuettava haluaisi tehdä asioita, joita ei heti osaa.

”Tuettavalla on heikko itsetunto ja tuettava ei haluaisi tehdä uusia asioita... joita ei valmiiksi osaa.” (R34)

Tuettavan käytökseen liittyviä huomioita aineistossa oli 20. Auktoriteetti ja sen tarve nousi aineistossa esiin kuusi kertaa. Muut aineistossa esille tulleet asiat saivat yhden maininnan. Aineistossa mainittiin muun muassa mustavalkoisuuden näkyminen asioissa. Rajojen kokeileminen sai aineistossa kolme mainintaa. Rajojen tarve nousee esiin myös seuraavissa kirjauksissa.

”Hakee aikuisen rajaa ja turvaa, haastaa ja kokeilee. Vasteen saadessa tyytyväinen ja asettuneempi.” (R1)

”Koittaa ottaa ohjat ja pomottaa... sekä rinnastaa itseään aikuiseen.” (R1)

Tuettava on seuraavan kirjauksen mukaan kehittynyt rajojen vastaanottamisessa.

”Tuettavan on aiemmin ollut vaikea myöntyä siihen, että arki ja toiminta on aikuisvetoista. Nykyisin tuettava ottaa paremmin vastaan sen, jos tapaamisella ei tehdäkään juuri sitä mitä tuettava haluaa.” (R7)

Kotiin ja vanhempiin liittyen oli aineiston perusteella tehty yksi tulkinta, jonka mukaan tuettavan äiti kiristää tuettavaa eri asioilla. Yhdessä maininnassa kerrottiin käytöksen vanhempaa kohtaan olevan ajoittain epäasiallista

”Tuettavan käytös vanhempia kohtaan on ajoittain epäasiallista. Tuettava ei huomaa omaa käytöstään ja tästä tuettavan kanssa on puhuttu useita kertoja.” (R34)

Toisessa maininnassa kirjoitetaan tuettavan tarvitsevan arjessa vahvaa aikuisen tukea ja selkeitä rajoja, joista pidetään kiinni. Kolmannessa maininnassa kerrottiin sääntöjen toimimattomuudesta.

”Tuettavan on arjessa vaikea toimia kodin sääntöjen ja ohjeistuksen mukaan.” (R34)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tukihenkilöiden kirjoittamat raportit ovat aikuisten kirjoittamia, joissa lasten ja nuorten pitäisi olla päähenkilöinä. Mutta miten nuori tulee näkyväksi tukihenkilöiden kirjoittamissa raporteissa? Tutkimuksessani olen selvittänyt, millaisena tuettava ja tukihenkilötoiminta näyttäytyvät tukihenkilön raportoimana. Vastausta asiaan hain analysoimalla 34 tukihenkilön kirjoittamaa raporttia. Raportit ovat hyvin erilaisia, jonka vuoksi niistä nousee esille erilaisia asioita. Analysoinnin pohjalta nostan esille pääkohtia siitä, miten raporteissa on kuvattu tuettavaa ja tukihenkilötoimintaa, sekä mitä kuvaukset kertovat tuettavasta ja toiminnasta sekä millaisia haasteita raportointiin liittyy.

7.1 Miten raporteissa kuvataan tuettavaa ja tukihenkilötoimintaa

Analyysin alussa lähdin pohtimaan, millaisilla adjektiiveilla tukihenkilöt kuvasivat tuettavia. Tuettavat näyttäytyvät tukihenkilöille aktiivisina, hyväntuulisina ja iloisina. Myös tyytyväisyys ja reippaus sekä puheliaisuus sanoilla kuvattiin tuettavia. Kokonaisuutena tuettavia kuvattiin pääosin positiivisuutta kuvaavilla sanoilla. Negatiivissävyyteisillä sanoilla tuettavia kuvattiin selkeästi harvemmin. Negatiivisuutta kuvaavissa sanoissa levottomuus nousi esiin useamman kerran. Tukihenkilöitä myönnetään aina johonkin tarpeeseen ja taustalla on usein jokin lapsen liittyvä huoli. Tähän nähden aineistossa nousi vähän esille pahoinvointia ja negatiivisuutta kuvaavia asioita. Tämä saattaa johtua siitä, että tukihenkilöt voivat etsiä tuettavasta positiivisia asioita ja välttää negatiivisia sanoja. Negatiivisten sanojen välttäminen taas saattaa liittyä siihen, että tuettavat ja heidän huoltajansa saavat kirjallisen raportin halutessaan luettavaksi. Kääriäinen kirjoittaakin kirjaamisessa olevan kyse kirjoittajan tekemistä valinnoista tällöin kirjaaja saattaa valita mieluisempaa positiivista kirjattavaa kuin negatiivista kirjattavaa. (Kääriäinen 2006, 67; Kääriäinen 2003, 166.)

Tukihenkilön on ajateltu olevan vain tuettavaa varten. Aineiston mukaan tukihenkilöt ovat tavanneet satunnaisesti useampaa lasta kerrallaan. Muiden lasten mukana olo tuettavan tapaamisilla on aineistossa herättänyt tuettavan kommentteja sekä puolesta että

vastaan. Sisarustapaamisissa esiin on noussut halu yksilötapaamisiin, kun taas kaverin ollessa toisena tapaamiseen osallistujana, ovat tuettavien kommentit olleet positiivisia.

Tukihenkilötoiminnassa aito kohtaaminen on merkityksellistä. Aitoon kohtamiseen kuuluu toimiva vuorovaikutus, joka koostuu ammatillisuudesta, inhimillisyydestä ja aitoudesta. Aidossa kohtamisessa ihminen hyväksytään omana itsenään, häntä kuunnellaan ja hänen mielipiteitä arvostetaan. Kohtamisessa merkittävässä roolissa on kyky aitoon keskusteluun. Keskusteluun auttaa toiminta, koska tällöin toimijoilla on yhteinen tavoite ja tehtävä. Yhteisen tehtävän kautta tulee osallisuutta ja sitä kautta merkityksellisyyden kokemus. (Veivo-Lempinen 2009, 204.) Tukihenkilötoiminnassa toimintaa on jossain muodossa joka tapaamisella. Aineiston perusteella ajelu ja autolla kulkeminen kuuluvat todennäköisesti lähes jokaiseen tapaamiskertaan, johtuen osin siitä, että välimatkat ovat pitkiä. Osa autolla kulkemisista liittyi lapsen kuljettamiseen kuten terapiaan vienti. Osalla tapaamisista ajelu on ollut suuremmassa roolissa kuin toisissa tapaamisissa. Tulkitseen erikseen ilmoitettujen ajelujen tarkoittaneen nimenomaan sitä, että tapaamiskerta on käytetty ajellen eri paikoissa, eikä tapaamiskerralla ole ollut muuta mainittua ohjelmaa. Autolla ajeluun on aineiston mukaan liittynyt keskustelu. Autolla liikkeessä lapset ja nuoret puhuvat asioista, eivätkä voi vältellä keskustelua. Näin ollen tuettavan kanssa ajellessa keskustelut voivat olla hyvinkin antoisia.

Toisena merkittävänä toimintana aineistossa nousi esille syöminen. Aineistossa nousi muutaman kerran esiin, ettei tuettava ollut syönyt koulussa tai koulupäivän jälkeen. Pohdin, liittyvätkö ruokailut siihen, että tapaaminen on koulun jälkeen ja tuettavalla on nälkä vai kenties siihen, että ruokailun yhteydessä tuettavan kanssa on helppo keskustella. Ruokailut tapahtuivat pääasiassa pikaruokapaikoissa, ravintoloissa tai kahvilassa. Ruoan laittamisesta yhdessä löytyi aineistosta myös esimerkki. Muina mainittuina tekemisinä aineistosta nousi muun muassa ulkoilu, johon on yleensä liittynyt jotakin toimintaa, kuten luistelua tai luonnossa kävelyä. Musiikin kuuntelu ja pelaaminen nousivat myös aineistossa esille. Maksullisista tekemisistä uimahallissa käyminen mainittiin useampaan kertaan.

Koulunkäynti on yksi tukihenkilötoiminnan tuettavista osa-alueista erityisesti peruskouluikäisillä. Tukihenkilötoiminnan kautta voidaan varmistaa tuettavan peruskoulun suorittaminen tai luokalta pääseminen. Tuettavia on aineiston mukaan kuljetettu kouluun, tehty tuettavan kanssa koulutehtäviä ja suoritettu oppiaineiden tiettyjä osa-alueita tuettavan kanssa. Tuettavan ollessa estynyt käymään koulua on tukihenkilö kuljettanut koulutehtäviä kodin ja koulun välillä. Koulu on myös ollut luonteva keskustelun aihe tukihenkilön ja tuettavan välillä. Koulunkäynnissä tukeminen vaikuttaa olevan tuloksellista. Tämä näkyy muun muassa siinä, että tuettava on saanut tukihenkilön kanssa tehtyä annettuja tehtäviä ja suoritettua oppiaineiden osa-alueita. Haluttuun tulokseen on päästy myös silloin, kun tuettava on halunnut suorittaa tunnit jatkossa koulussa eikä tukihenkilön kanssa koulupäivän jälkeen. Koulunkäynnin keskeisyys aineistossa kertoo koulunkäynnin tärkeydestä lapsille ja nuorille. Koulunkäynnin tukemisen kautta voidaan ehkäistä esimerkiksi nuoren syrjäytymistä nuoren päästessä jatko-opintoihin. Näin ollen tukihenkilötoiminnalla on yhteiskunnallisestikin merkitystä.

Aineiston perusteella tukihenkilö ja tuettava ovat keskustelleet monista eri aiheista, useimmiten kotiin liittyvistä asioista. Keskustelunaiheena on ollut myös kouluun ja kavereihin liittyvät asiat. Kaikissa keskusteluun liittyvissä maininnoissa ei kerrottu tarkemmin mistä aiheesta tukihenkilö ja tuettava ovat puhuneet. Keskustelu on yksi sosiaalisen tuen muoto ollen myös yksi tärkeä tukihenkilötoiminnan toimintamuoto. Keskustelun kautta tuettavan kanssa voidaan harjoitella sosiaalisia taitoja kuten kuuntelemista, empaattisuutta ja ymmärtämistä. Keskustelun kautta opetellaan myös tunteita ja tunteiden tunnistamista. Aineiston pohjalta voi tulkita tuettavien kertovan tukihenkilöille avoimesti ja luottavaisesti asioistaan. Tuettava on esimerkiksi kertonut tukihenkilölle salaisuuden sekä huoltaan sisaruksesta. Keskustelussa isossa roolissa onkin kuuntelu ja tilan antaminen lapsen omille mielipiteille (Veivo-Lempinen 2009, 204). Aineiston keskusteluissa huolenaiheet eivät nousseet merkittävästi esille. Itsetunnon heikkous nousi esiin raportteihin kirjatuihin tavoitteisiin, mutta vain kerran puhuttaessa huolista. Tuettavien sääntöjen noudattamattomuus nousee osassa aineistossa esiin, mutta ei kovin suuresti. Pelaaminen on nyky-yhteiskunnassa paljon puhuttu aihe, jonka vuoksi olisin ajatellut pelaamisen näkyvän enemmän raporteissa. Pelaaminen nousi aineistossa kuitenkin melko vähän esille. Myöskään kavereiden puute tai niiden vähyys ei nousut

aineistossa näkyviin. Sen sijaan esiin nousi aikuisen puute, joka näkyi aineistossa esimerkiksi tuettavan kertoessa, ettei hänellä ole ketään aikuista kenelle voisi puhua.

Tukihenkilö on tapaamisten yhteydessä käynyt keskustelua myös vanhempien kanssa. Luottamuksen muodostumisen ja yhteistyön vuoksi tämä on välttämätöntäkin (Korhonen 2012, 10). Tukihenkilöt näkevät läheltä lapsen arkea ja osaisivat varmasti kertoa vanhemmille vinkkejä muun muassa siitä, miten lapsen tai nuoren kanssa voisi toimia tai miten häntä voi tukea. Aineistossa vanhemmille annettu ohjeistus oli vähäisessä roolissa jääden vain kolmeen mainintaan. Toki vanhempien kanssa on käyty keskusteluja, joissa on varmasti myös ohjeistettu vanhempia, mutta aineistossa ohjeistus ei tule näkyväksi. Tukihenkilöiden tuettavalle antama ohjeistus näyttää aineistossa olevan myös melko pienessä roolissa. Annettu ohjeistus liittyy muun muassa rajaamiseen ja kieltämiseen sekä rohkaisuun ja muistuttamiseen. Ohjeistuksen lisäksi kannustaminen jäi aineistossa pieneksi osa-alueeksi, joka saattaa johtua tuen vapaamuotoisuudesta. Positiivinen palaute oli kannustuksessa mainittu yhdeksän kertaa.

Tukihenkilötoiminnassa tavoitteena on, että lapsi ja tukihenkilö kohtaisivat toisensa mahdollisimman tasavertaisina, ilman tukihenkilölle määritettyä kyseenalaistamatonta auktoriteettiasemaa (Lahtinen 2003, 45–46). Aineistossa ei tule esille tukihenkilön auktoriteettiasemaa. Aineistossa näkyy lapsi aikuinen suhde, jossa aikuinen joutuu välillä rajaamaan lasta, mutta kohtaamiset vaikuttavat tukihenkilöiden kirjaaman aineiston perusteella tasavertaisilta ja lasta tukevilta. Tämän aineiston kautta näkyviin ei kuitenkaan tule lapsen kokemus asiasta.

7.2 Toiminnan luonne ja raportointiin liittyvät haasteet raporttien kuvaamina

Moilanen on väitöskirjassaan kirjoittanut, että ”tukihenkilötoiminnan odotetaan tuottavan lastensuojelun sosiaalityön kentällä jotain sellaista, mihin ammatillinen lastensuojelu ei yksinään pysty” (Moilanen 2015, 108). Tukihenkilötoiminta yhdistetään tavallisuuteen ja sitä kautta tukihenkilötyön tehtävänä on tukea lapsia ja tuoda normaaliutta tuettavien lasten elämään ja heidän perhesuhteisiinsa. Aineiston pohjalta tukihenkilötoiminta on lapsille tärkeää ja toimii tuettavan, vanhempien, sosiaalityön, koulun ja muiden

yhteistyötahojen välillä, ollen lapsen edustajana ja joissakin tilanteissa myös vanhempien tukena. (Lahtinen 2003, 45.) Tukihenkilötoiminnan tarkoituksena on olla tuettavalle positiivista ja kannustavaa tukea.

Heikkinen on nostanut raportissaan esiin intensiivisen tuen mallit, joita näkyy myös tutkimassani aineistossa. Esiin nousi viikkotapaamiset ja kotikäyntien mahdollisuus perheeseen sekä vertaisryhmätoiminta, joka näkyi tapaamisissa, joissa oli mukana toinenkin osallistuja. Tukihenkilötoiminta sisältää kotiin, kouluun ja vertaisryhmään vaikuttamisen ja tuki on kommunikatiivista, terapeutista ja toiminallista tukea. Toiminta tapahtuu lähiyhteisössä, lähellä nuoren kotia ja koulua. Tukihenkilötoiminta on suunnitelmallista, arvioitua ja tavoitteellista toimintaa. (Heikkinen 2007, 61–62.)

Laadullinen sosiaalinen tuki voi olla sekä ehdollista tukea tai ehdotonta tukea. Ehdollisessa tuessa yksilö joutuu ansaitsemaan saamansa tuen, kun taas ehdotonta tukea yksilö saa ilman ehtoja. Ehdottomassa sosiaalisessa tuessa tuettava yksilö hyväksytään sellaisena, kun hän on. (Harter, Marold, Whitesell & Cobbs 1996 Salmelan 2006, 30 muk.) Tukihenkilötoiminta on ehdotonta sosiaalista tukea, jossa tuettava saa tukihenkilön huomion, vaikka toimisi itse välillä epäasiallisestikin. Ehdoton tuki sisältää hyväksyvän, tunneperäisen, vahvistavan ja auttavan näkökulman, joka tulee vahvasti esille tukihenkilötyössä. Sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttaa tuettavan käyttäytymiseen, jonka vuoksi muiden ihmisten, kuten tukihenkilön suhtautumisella ja tukihenkilön tuella on keskeinen merkitys tuettavan itsearvostuksen muodostukseen. (Harter, Marold, Whitesell & Cobbs 1996 Salmelan 2006, 33 muk.) Aineiston perusteella tuettavat vaikuttavat kokevan tukihenkilötoiminnan tärkeänä osana arkeaan, tuettavat odottavat tapaamisia ja nauttivat saamastaan huomiosta. Tämä näkyy muun muassa tuettavaa kuvaavien positiivisten adjektiivien määrässä sekä siinä, miten tukihenkilöt kirjaavat tuettavan nauttivan tapaamisista. Aineiston adjektiivien perusteella voisi ajatella tuettavien lähtevän tapaamisiin mielellään ja ovat tapaamisella positiivisia, avoimia, iloisia ja hyväntuulisia. Mikäli tuettavat eivät pitäisi tapaamisista näkyisi negatiivisuus myös aineiston adjektiiveissa. Tukihenkilötoiminnassa sosiaalinen tuki toteutuu ennen kaikkea keskusteluna ja yhdessä tekemisenä sekä fyysisenä läheisyytenä. Sosiaalinen tuki

ilmenee tukihenkilötoiminnassa erityisesti koulunkäynnin tukemisena, tuettavan ohjeistuksena, tuettavan kannustamisena sekä tuettavan vanhempien tukemisena.

Aineistossa esiin nousivat yhteistapaamiset, joissa mukana on tuettavan sisarus tai tuettavan kaveri. Vertaistuki on nuoruusiän merkittävimpiä sosiaalisia tukia, joten pitäisikö tukihenkilöiden kerätä sovitusti saman ikäisiä ja samoista asioista kiinnostuneita yhteen ja pitää ryhmätapaamisia. Tukisiko myös tällainen työskentelymuoto lapsia? (Harter 1985 Salmelan 2006, 30 muk.) Cheng (1998, 847) nostaa esiin, että verkoston tuessa merkitystä on verkoston koolla ja sosiaalisiin kontakteihin pääsemisellä. Voisiko kontakteihin pääsemistä harjoitella tukihenkilötoiminnassa useamman tuettavan tavatessa samaan aikaan? Bergen ja Gottlieb (2010, 512) kirjoittavat, ettei sosiaalisen tuen voida olettaa olevan pysyvää sosiaalisessa verkostossa. Tuettavienkin verkostojen toivotaan usein kasvavan tukihenkilötoiminnan myötä ainakin yhdellä aikuiskontaktilla eli tukihenkilöllä, mutta hyvin käydessä tuettava saa tukihenkilötoiminnan kautta rohkeutta lisätä omaa sosiaalista verkostoaan. Positiiviset kontaktit ystävien ja kavereiden kanssa luovat perustan henkiseen hyvinvointiin ja tasapainoisen persoonallisuuden rakentumiselle (Laine 2005, 175).

Tukihenkilöraportteja voi tarkastella myös niiden lukijan eli palveluntilaajan näkökulmasta. Tästä näkökulmasta huomioni kiinnittyi siihen, että tuettavilla on erilaisia kiinnostuksen kohteita, jotka nousevat esille tukihenkilön kanssa tehtävässä toiminnassa. Todennäköisesti esimerkiksi ratsastustallille ei mentäisi, jos se ei kiinnosta tuettavaa tai opeteltaisi liikennemerkkejä, ellei asialla ole merkitystä tuettavalle. Näin ollen tukihenkilötoiminnassa huomioidaan tuettavan kiinnostuksen kohteet sekä asioita, joissa tuettava tarvitsee tukea kuten kesätyön hakeminen. Maksullisiin tekemisiin kuten uimahalliin meneminen saattaa liittyä siihen, etteivät vanhemmat jostain syystä lähde lasten kanssa uimahalliin. On myös ymmärrettävää, että tukihenkilön on helpompi tehdä lapsen kanssa tiettyjä asioita, sillä tukihenkilön pitää antaa huomiota kerrallaan vain yhdelle lapselle (Korhonen 2012, 39).

Tukihenkilöt ovat kirjoittaneet raportteja erilaisilla otsikoilla. 34 raportista 15 käy raportin otsikossa ilmi kyseessä olevan tukihenkilöraportti. Yksityinen palveluntuottaja

voi tarjota erilaisia palveluja. Palvelun ostajan näkökulmasta olisi oleellista, että raportista käy alussa ilmi, mitä palvelua raportti koskee. 33 raportissa luki alussa tuettavan nimi, yhdessä raportissa tuettavan nimi tuli ilmi vasta raportin tekstiosassa. Tuettava henkilö tulisi käydä ilmi raportin alussa, samoin kun raportin kirjoittaja eli tukihenkilö. Raportin kirjoittaja eli tukihenkilö voi välillä esimerkiksi loma-aikoina olla joku muu, kun yleensä tukihenkilönä oleva henkilö. Aineiston perusteella kahdessa raportissa kirjoittaja ei tullut ilmi ollenkaan. Raportit koostuvat pääosin kuukauden ajan tapaamisista. Kaikissa raporteissa kävi ilmi minkä aikajakson tapaamisista raportti koostui. Raporttien pituudet vaihtelivat 1-3 sivun välillä. Sisällöllisesti raportit ovat erilaisia johtuen asiakkaiden erilaisista tilanteista sekä tapaamisten tiivyydestä, kirjoittajan kirjoitustyylistä ja mahdollisesta palvelun tuottajan valmiista raporttipohjasta. Osaan raporteihin oli kirjoitettu yhteenveto. Yhteenvedon hyötynä on, että tuettavan tilanteesta saa nopeasti tietoa ja tähän kohtaan tukihenkilö voi kirjata tuettavaa koskevat tärkeimmät asiat. Raporteista neljääntoista oli kirjoitettu näkyväksi tukihenkilötoiminnan tavoitteet. Tavoitteet olisi hyvä olla lyhyesti näkyvissä. Näin tavoitteet pysyisivät myös mielessä ja ne huomioitaisiin toiminnassa.

Palvelun ostajan näkökulmasta ammatillisesta tukihenkilötyöstä odotetaan tulkintoja muun muassa lapsen hyvinvoinnista, haasteista ja työskentelyn tavoitteisiin vastaamisesta. Käytökseen ja tuettavan toimintaan liittyen tukihenkilöt ovat raporteissa tehneet tulkintoja ja mielestäni nämä tulkinnat kertovat lapsen tilanteesta ja vastaavat siihen, miksi tukihenkilö on lapselle myönnetty. Näitä tulkintoja voisi raporteissa olla enemmänkin. Kääriäinen nostaa tutkimuksessa esiin kaipaavansa sosiaalityöntekijöiden dokumentteihin enemmän omaa asiantuntevaa ammatillista puhetta (Kääriäinen 2003, 166). Tätä samaa ammatillista puhetta ja työntekijän omia näkemyksiä jäin kaipaamaan tukihenkilöiden raporteista, jotta palvelun ostajalle saadaan tietoa lapsen arjesta ja lapsen hyvinvoinnista sekä siitä, mitä lapsi tekee omassa arjessaan.

Lastensuojelussa dokumentin tärkeimpinä tavoitteina on lapsen äänen kuuluviin saaminen sekä lapsen ja perheen osallisuuden parantaminen ja mielipiteiden näkyväksi tekeminen (Lastensuojelun käsikirja, 2017). Kääriäisen mukaan tekstin tulisi olla ymmärrettävästi kirjoitettua ja lähellä asiakkaan arkea. Tukihenkilöiden raporteissa teksti

oli selkeää ja ymmärrettävää sekä kirjoitettu tuettavasta. Kääriäisen mukaan toiseksi huomiota tulisi kiinnittää enemmän lapsen äänen kirjaamiseen. Aineistossa oli kirjoitettu tuettavien ääntä harvoin näkyväksi. Kolmanneksi Kääriäinen nostaa väitöskirjassaan esille, ettei ole tarkoituksen mukaista kirjata kaikkea. Lastensuojelun tukihenkilön käsikirjan mukaan tukihenkilön tulee kirjata, milloin on tavannut tuettavaa ja mitä he ovat tehneet. Tarvittaessa voi kirjata myös muita tuettavaan elämään tai tukisuhteeseen liittyviä asioita. Kirjattavat asiat jäävät tukihenkilön harkittavaksi. Ammatilliselta tukihenkilöltä odotetaan kuitenkin laajempaa kirjausta. (Korhonen 2012, 25; Kääriäinen 2003, 165.) Kirjaamisen rajaaminen tai kirjattavien asioiden valitseminen raporttiin on varmasti haastavaa ja tähän voisi olla ohjeistuksena lomakepohja, jota käyttää. Näin kirjaamisessa tulisi huomioida kaikki osa-alueet. Kirjaamisesta voisi olla hyvä sopia jo tukihenkilötoiminnan aloituspalaverissa. Tällä hetkellä raportin kirjoittamisessa on merkitystä palveluntuottajan raporttipohjalla, näin ollen tukihenkilö eli raportin kirjoittaja ei voi vaikuttaa raportin muotoon, asioihin kylläkin. Konkreettisten asioiden kirjaaminen näkyy aineistossa, mutta miten saisi enemmän näkyviin abstrakteja kuten tunnepuolen asioita sekä tuettavan kanssa käytyä keskustelua? Monessa raportissa keskustelu oli kirjattu sanalla juttelu tai keskustelu, joita ei tarkemmin selitetty. Tukihenkilöillä on myös niin sanottua hiljaista tietoa, joka ei siirry raporttien kautta eteenpäin sosiaalityöntekijälle. Myös tämä hiljainen tieto pitäisi saada kirjattua raportteihin. Kuten kaikessa sosiaalityössä enemmän voisi kirjata lasten ääntä. Jäin myös miettimään voisiko raportteihin ottaa näkyväksi tuettavan kommentit asioihin.

Tutkimukseni kautta näen tukihenkilötoiminnan tärkeänä ja merkityksellisenä tuettaville. Myös Tuomikannan tutkimuksen tuloksena selvisi, että tukihenkilötoiminta on pääosin toivottu, pidetty ja tuloksellinen tuki. (Tuomikanta 2011, 33.) Samoin Degnerin, Henriksenin ja Oscarssonin tutkimuksessa tukihenkilöt nähtiin tärkeänä, mutta liian vähän hyödynnettynä resurssina. Tutkimuksen mukaan tukihenkilöt voivat kehittää pitkäkestoisia ja aitoja suhteita, jotka perustuvat luottamukseen, tukeen ja vastavuoroisuuteen tuettavan kanssa. (Degner, Henriksen & Oscarsson 2010, 19.) Tutkimusta tehdessäni minulle ei ole ollut tiedossa tukihenkilötoiminnan tavoitteet tai tuettavan yksilöimiseen kuten ikään tai sukupuoleen liittyvää tietoa. Olisi mielenkiintoista tehdä tutkimusta vertaamalla raportteja suhteessa asetettuihin

tavoitteisiin. Huomionarvoista olisi myös iän huomioiminen tutkimuksessa ja mahdollisesti sen vertaaminen, miten eri ikäisten tukeminen eroaa toisistaan. Mielestäni olisi tärkeä kuulla myös tuettavia. Lasten ja nuorten kuuleminen haastattelujen tai kyselyn kautta kertoisi tukihenkilötoiminnan merkityksestä heille, joille toiminnalla pitäisi olla merkitystä.

Kuntien palvelut luotiin aluksi massatuotannon tapaan, huomioimatta ja kuuntelematta yksilön tarpeita. Nykyään tavoitteena on hakea palvelumallia, jossa haetaan paikallisesti sopivia toimintatapoja ja vuorovaikutusta. Tarkoituksena on, että yksilö toimii oman elämänsä subjektina. (Heinonen 2019, 126–127.) Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain avohuollon tukitoimet kuten tukihenkilötoiminta ovat taloudellisesti edullisempia ja usein myös tilanteessa inhimillisempiä kuin asioiden meneminen niin pitkälle, että tarvitaan lastensuojelun sijoitusta. Toki aina on ja tulee olemaan tilanteita, jolloin tarvitaan lapsen sijoittamista lasta tukevampaan elinympäristöön. Perheellä ja vanhemmilla on oikeus kasvattaa itse lapsensa. Yhteiskunnan tehtävänä on tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään. Tukihenkilöt tukevat omalla toiminnallaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään tukemalla koko perhettä. (Moilanen 2015, 109.) Läheiset ovat tärkeitä tuettaville lapsille ja nuorille. Läheisten ja ammattilaisten antama tuki täydentävät toisiaan, eivätkä sulje toisiaan pois. Lapset tarvitsevat kasvunsa tueksi välittäviä, heistä ja heidän arjestaan aidosti kiinnostuneita aikuisia, eikä näitä aikuisia ole koskaan liikaa. (Kiviniemi & Lämsä 2009, 229–230.) Tukihenkilö voi osaltaan olla tukemassa lapsia ja nuoria yhteiskunnan vastuullisiksi ja hyvinvoiviksi aikuisiksi.

8 LÄHTEET

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) Johdanto. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Verkkojulkaisuja 84, 9–11.

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2015) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Verkkojulkaisuja 84, 41–127.

Albrecht, Terrance L. & Goldsmith, Daena J. (2011) Social support, social networks, and health, a guiding framework. Teoksessa Nussbaum, Jon F. & Parrot, Roxanne & Thompson, Teresa L. The routledge handbook of health communication, 2. painos. New York: Routledge, 335–348.

Allardt, Erik (1991) Esipuhe. Teoksessa Löppönen, Paavo & Mäkelä, Pirjo H. & Paunio, Keijo Tiede ja etiikka. Juva: WSOY, 11–13.

Anttonen, Anneli & Häikiö, Liisa & Valokivi, Heli (2012) Vastuu, valinta ja osallistuminen sosiaalipalveluissa: Vanhushoivapolitiikan muutos ja arkinen hoivavastuu. Teoksessa Anttonen, Anneli & Haveri, Arto & Lehto, Juhani & Palukka, Hannele (toim.) Julkisen ja yksityisen rajalla. Julkisen palvelun muutos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 19–46.

Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 4. painos. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 13–42.

Bergen, Benjamin H. & Gottlieb, Anne E. (2010) Social support concepts and measures. *Journal of Psychosomatic Research* 69, 511–520.

Brännström, Lars & Hjern, Anders & Vinnerljung, Bo (2011) Kontaktfamilj/ -person för barn. Uppföljning och utvärdering med registerdata. Rapport i Socialt Arbete nr. 138. Stockholms universitet. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:460207/FULLTEXT02.pdf>. Viitattu 13.2.2019.

Cacciatore, Raisa (2010) Lapsi ja perhe. Teoksessa Jokela, Eero (toim.) & Pruuki, Heli (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-kirjat/Lasten Keskus, 7–78.

Cheng, Cecilia (1998) Getting the right kind of support: Functional differences in the types of social support on depression for Chinese adolescents. *Journal of clinical psychology* Vol. 54(6), 845–849.

Degner, Jürgen & Henriksen, Anna & Oscarsson, Lars (2010) Investing in a formal relationship. Support persons' view of treatment involvement regarding young persons in residential care. Örebro university. Qualitative social work. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1024.3915&rep=rep1&type=pdf>. Viitattu 13.2.2019.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fredriksson, Sami & Hyvärinen, Olli & Mattila, Mikko & Wass Hanna (2009) Kilpailuttaminen poliittisena päätöksenä. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Forma, Pauli & Niemelä, Mikko & Saarinen, Arttu (toim.) (2008) Johdanto. Teoksessa Forma, Pauli & Niemelä, Mikko & Saarinen, Arttu Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö, 9–11.

Hallintolaki 434/2003. Annettu Helsingissä 6.6.2003.

Harrikari, Timo (2019) Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksesta. Tampere: Vastapaino.

Harter, Susan (1985) Social support scale for children. University of Denver.

Harter, Susan (1993) Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. Teoksessa Baumeister Roy F. The puzzle of low self-regard. New York: Plenum Press, 87-116.

Harter, Susan (1999) The construction of the self. A developmental perspective. New York: The Guilford Press.

Harter, Susan & Marold, Donna B. & Whitesell Nancy R. (1992) Model of psychosocial risk factors leading to suicidal ideation in young adolescents. *Development and Psychopathology* 4, 167-188.

Harter, Susan & Marold, Donna B & Whitesell Nancy R. & Cobbs Gabrielle (1996) A model of the effects of perceived parent and peer support on adolescent false self behavior. *Child Development* 67, 360-374.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 4. painos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 84–107.

Heikkinen, Alpo (2007) Nuoret lastensuojelun avohuollossa - palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Heinonen, Jari (2019) 20-luvun hyvinvointimalli. Helsinki: Into Kustannus.

Hotari, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2011) Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 67–92.

House, James S. & Kahn, Robert L. & McLeod, Jane D. & Williams, David (1985) Measures and concepts of social support. Teoksessa Cohen Sheldon & Syme Leonard S. (toim.) Social support and health. Orlando: Academic Press, Inc., 83-108.

Huhtanen, Raija (2012) Kunnan sosiaali- ja terveystalouden yksityistäminen: Oikeudellinen näkökulma. Teoksessa Anttonen, Anneli & Haveri, Arto & Lehto, Juhani & Palukka, Hannele (toim.) Julkisen ja yksityisen rajalla, Julkisen palvelun muutos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 81–110.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 47–65.

Hänninen, Sakari (2017) Julkisesta vastuusta yksityiseen vastuuseen. Teoksessa Hänninen, Sakari & Saikkonen, Paula (toim.) Hyvinvointivaltio ylittää jälkensä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 97–110.

Karvinen, Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli Monisärmäinen sosiaalityö. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–51.

Kiili, Johanna & Moilanen, Johanna (2020) Suojeluvalvonnasta tukihenkilötoimintaan – lasten ja aikuisten muuttuvat suhteet lastensuojelussa. Teoksessa Annola, Johanna & Moilanen, Johanna & Satka, Mirja Sosiaalityön käänneet. Jyväskylä: SoPhi, 221–254.

Kinnunen, Petri (1998) Hyvinvoinnin ruletti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Kinnunen, Petri (1999) Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Jyväskylä: Gummerus, 102–114.

Kiviniemi, Liisa & Lämsä, Anna-Liisa Toivo kaikkien voimavara. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) *Mun on paha olla, Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 223–236.

Kokko, Riitta-Liisa (2011) *Monitieteisen arviointitutkimuksen arvot ja etiikka*. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 293–315.

Korhonen, Anu (toim.) (2005) *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja*. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.

Korhonen, Anu (toim.) (2012) *Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja*. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.

Korkiamäki, Riikka & Kallio, Kirsi Pauliina (2017) *Experiencing and practising inclusion through friendships*. *Area 50* (1), 74-82.

Kuivalainen, Susan (2008) *Sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavien yritysten määrän kehittyminen Suomessa ja Ruotsissa*. Teoksessa Forma, Pauli & Niemelä, Mikko & Saarinen, Arttu *Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen*. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätö, 31–41.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) *Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma*. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 257–273.

Kääriäinen, Aino (2003) *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka*. Helsinki: Hakapaino. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5114-2>. Viitattu: 31.10.2018.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 45–67.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haaapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 54/2011.

Lahtinen, Pirkko (2003) Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Helsinki: SMS-Tuotanto.

Laine, Kaarina (2005) Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.

Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29–50.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254. Annettu Helsingissä 20.3.2015.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 1999/621. Annettu Helsingissä 21.5.1999.

Lastensuojelulaki 1983/683. Annettu Naantalissa 3.8.1983.

Lastensuojelun käsikirja (2017) Dokumentointi lastensuojelussa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa>. Viitattu 1.2.2019.

Lehmuskoski, Antero (2017) Tiedonhallinta sosiaalityössä. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo Sosiaalityön käsikirja, 4. painos. Helsinki: Tietosanoma, 417–437.

Lehtinen, Sini-Tuulia (1997) Vapaaehtoistoiminta -kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki: Kansalaisareena.

Mattila, Kati-Pupita (2008) Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisössä. Jyväskylä: PS- kustannus.

Mikkonen, Irja (2009) Sairastuneen vertaistuki. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Moilanen, Johanna (2015) Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Relatiivinen näkökulma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2018) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalla tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 51–72.

Niemelä, Mikko (2008) Valtavasta parhaaseen – kunnallisia palveluja koskevien uudistusten perustelut. Teoksessa Forma, Pauli & Niemelä, Mikko & Saarinen, Arttu Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö, 12–30.

Niemelä, Pauli (2011) Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 13–43.

Pohjola, Anneli (2015) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli & Seppänen, Marjaana (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Tallinna. United Press, 16–36.

Pruuki, Heli & Solantaus, Tytti (2010) Lapsi, perhe ja lastensuojelu. Teoksessa Jokela, Eero (toim.) & Pruuki, Heli (toim.) Jo iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki: LK-kirjat/Lasten Keskus, 318–334.

Pösö, Tarja (1997) Lastensuojelu – uudet teemat, vanhat kysymykset. Teoksessa Maaniittu, Maisa (toim.) & Viialainen, Riitta ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?” Sosiaalityö 1990-luvulla. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, raportteja 213, 145–159.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Nätkin, Ritva (toim.) Vuori, Jaana Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, & 65 –82.

Raappana, Tarja (2014) Kainuulaisten poikien kokemuksia lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta: ”pääsee arjesta eroon rentoutummaan”. Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201409231403>. Viitattu 7.10.2018.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 235–255.

Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus Kirja Yliopistokustannus University Press Finland.

Raunio, Kyösti (2009) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Räty, Tapio (2017) Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. Viitattu 29.11.2018.

Salmela, Jaana (2006) Koetun sosiaalisen tuen, pätevyyden, itsearvostuksen ja liikunnan yhteyksiä nuoruusiän kasvuvuosina. Kokkola: Chydenius-instituutin tutkimuksia 1/2006.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Satka, Mirja (1997) Sosiaalityö ajassa – ydinkysymysten äärellä. Teoksessa Maaniittu, Maisa (toim.) & Viialainen, Riitta ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?” Sosiaalityö 1990-luvulla. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, raportteja 213, 27–38.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Taskinen, Sirpa (2012) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Tilastoraportti 17/2018. <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu>. Viitattu 13.3.2019.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) Tilastoraportti 23/2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138211/Tr23_19_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y. Viitattu 1.2.2020.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019) lapset, nuoret ja perheet. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet> Viitattu 23.1.2019.

Tuomikanta, Anne (2011) Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon tukitoimena: ”Jokainen ihminen tarvitsee toisen ihmisen lähellensä”. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-21772>. Viitattu 22.9.2018.

Törrönen, Maritta & Vornanen Riitta (2002) Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisten korostamana syrjäytymisenä. Nuorisotutkimus 4/2002, 33–42.

9999https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/25981018/mt._emotionaalinen_huono_osaisuus.pdf. Viitattu 6.1.2020.

Veivo-Lempinen, Lea (2009) Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Lämsä, Anna-Liisa (toim.) Mun on paha olla, Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 197–213.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Viitattu 1.2.2020.

9 LIITTEET

LIITE 1. Adjektiivien vertailu

Tuettavan hyväntuulisuutta kuvaavia sanoja	hymyilevällä tuulella hyvä x 2 hyväntuulinen x 13 iloinen x 12 pirteä
Tuettavan pahantuulisuutta kuvaavia sanoja	harmissaan hermostunut pettynyt
Tuettavan hyvää oloa kuvaavia sanoja	kiva levollinen mielissään rauhallinen seesteinen toiveikas tyytyväinen x 8 vapautunut
Tuettavan pahaa oloa kuvaavia sanoja	flunssainen huolissaan huonovointinen itkuherkkä jännittynyt nälkäinen x 2 uupunut väsynyt x 3
Tuettavan hyvää käytöstä kuvaavia sanoja	joustava kohtelias sitoutunut sympaattinen vieraanvarainen yllättynyt ystävällinen
Tuettavan huonoa käytöstä kuvaavia sanoja	epäileväinen kiukkuinen negatiivinen x 2
Tuettavan positiivista tekemistä kuvaavia sanoja	ahkera aktiivinen x 10 innokas x 2 kiinnostunut motivoitunut puheliias x 5 reipas x 6 taitava vastuuntuntoinen
Tuettavan negatiivista tekemistä kuvaavia sanoja	empivä kiireinen levoton x 5 vähäsanainen x 2

LIITE 2. Kouluun liittyviä asioita

Läksyihin liittyvät asiat	<p>Ei aina jaksa tehdä koulutehtäviä Ei läksyjä (N=3) Kertonut äidin ja isän ottaneen tiukemman linjan läksyjen suhteen Keskusteltu läksyjen tekemisestä (N=3) Kotitalouden työn saanut palautettua, äidinkielen päättötyö vielä kesken Luokanvalvoja antoi positiivista palautetta äidinkielen tehtävistä Läksyjen tekeminen tuettavan kanssa (N=7) Tehnyt aiempaa paremmin koulutehtäviä kotona (N=2) Tehtävien kuljettaminen kodin ja koulun välillä (N=7)</p>
Koulussa oleminen (N=36)	<p>Kiusaamista ei ole ollut (N=2) Koulussa sujuu hyvin (N=10) Koulunkäynti tuo ajoittain haasteita Koulukaveri oli käyttäytynyt näsäviisaasti tuettavaa kohtaan, mietitytti ja ihmetteli miten joku voi käyttäytyä niin lapsellisesti Tyytyväinen siirryttyään yhdestä aineesta pienryhmästä normaaliryhmään Kokee saavansa enemmän apua ja tulee toimeen toisten oppilaiden kanssa Opillisesti menestyy (N=2) Yläasteelle meno jännittää Koulunkäynti parantunut (N=3) Keskusteltu opiskelumotivaation lisäämisestä Tuettavan kertoman mukaan olemista helpottaisi, jos voisi tehdä tunteja enemmän erityisopettajan kanssa Keskusteltu, miten tilanteita voisi koulussa ennakoida ja keskittymistä helpottaa Koulun aikoo suorittaa kunnialla loppuun Saanut positiivista palautetta (N=3) Koulun hoitaa tunnollisesti Käynyt koulussa säännöllisesti Viihtyy koulussa (N=3) Ajoittain vaikea keskittyä annettuihin tehtäviin ja toimia ohjeiden mukaan (N=2)</p>

LIITE 3. Tukihenkilön antama ohjeistus

Tuettavan käytökseen liittyvä ohjeistus	<p>Keskusteltu lasten rooleista, kuka komentaa ja miten voi antaa huomiota</p> <p>Kielletty rikkomasta teiden varsien mainoksia</p> <p>Musiikin kuuntelua rajattu ala-arvoisen kielenkäytön vuoksi</p> <p>Ohjattu ettei pelaaminen voi hallita arkea ja olisi hyvä olla muutakin tekemistä arjessa</p> <p>Ohjattu miten toimia sosiaalisissa tilanteissa oikein ja käyty tilanteita läpi (N=4)</p> <p>Rajattu ja palauteltu jälleen ikätasolle (N=2)</p>
Tuettavan toimintaan liittyvä ohjeistus	<p>Kehotettu jatkamaan ilman tupakkaa (N=2)</p> <p>Keskusteltu siitä, miksi ruuan tulo kestää, eikä ole heti valmis</p> <p>Keskusteltu siitä, miten nuoret kehittyvät eri aikaan ja toisilla tarve hakea muiden hyväksyntää ja vetää roolia</p> <p>Käydään erilaisissa paikoissa ja opetellaan toimintamalleja siitä, miten muiden kanssa voi tulla toimeen ja millaista käytöstä lapsilta erilaisissa paikoissa odotetaan</p> <p>Ohjattu menemään terveydenhoitajalle</p> <p>Ohjattu sisarussuhteissa (N=4)</p> <p>Rohkaistu olemaan kavereiden kanssa rohkeasti myös vapaa-ajalla</p>
Tuettavan koulunkäyntiin liittyvä ohjeistus	<p>Juteltu siitä, että aina koulupäivät eivät mene hyvin, mutta seuraavana päivänä on uusi mahdollisuus leimoihin ja mahdollisuus parantaa omaa toimintaa ja tsemppata</p> <p>Muistutettu, ettei tulisi uusia merkintöjä koulusta</p>
Vanhemmalle tai huoltajalle annettu ohjeistus	<p>Lapsi tarvitsisi nyt paljon aikuisen tukea tunteiden kanssa ja tilanteiden läpikäymistä</p> <p>Ohjeistettu, ettei puhuisi lastensuojeluilmoituksesta lapselle ennen sosiaalityöntekijöitä, jotta sisarusten välille ei tule konflikteja</p> <p>Äidin ja tuettavan yhteiset hetket olisivat tärkeitä</p>